

Schandpaal of Schouderklop?

Handhaving door 'naming en shaming' en 'naming en faming'

Michael Vliek

Boomcriminologie

Het op naam publiceren van opgelegde boetes (naming en shaming) is een populaire en redelijk effectieve handhavingstechniek om naleving van wet- en regelgeving af te dwingen: ondernemingen zijn vaak bereid veranderingen door te voeren om de financiële consequenties van reputatieverlies te voorkomen. Maar wat is de invloed van de morele afkeuring van de omgeving en de schaamte die daar het gevolg van is? Zijn ondernemingen ook bereid veranderingen door te voeren om morele afkeuring te voorkomen? En wat is de invloed van morele goedkeuring? Kan gedragsverandering ook worden bereikt door een *naming en faming*-interventie?

De resultaten van drie gedragswetenschappelijke studies laten zien dat organisaties weinig gevoelig zijn voor morele afkeuring: deelnemers konden of wilden zich niet voorstellen dat zij zich zouden schamen wanneer hun organisatie publiekelijk bestraft werd. Deelnemers konden zich daarentegen beter voorstellen dat zij zich trots zouden voelen wanneer hun organisatie publiekelijk beloond werd. Op basis van de huidige resultaten wordt een gecombineerde aanpak van *shaming en faming*-technieken geadviseerd om effectieve gedragsverandering van ondernemingen tot stand te brengen.

Dit is een uitgave in de reeks 'Handhaving en Gedrag'.

Handhaving en Gedrag is een interdepartementaal samenwerkingsprogramma en is opdrachtgever voor gedragswetenschappelijk onderzoek relevant voor handhaving en naleving van regelgeving. Het programma bouwt aan wetenschappelijke kennis over mechanismen die ten grondslag liggen aan naleving of overtreding van regelgeving en de wijze waarop de overheid dit gedrag kan beïnvloeden. De centrale vraag is hoe het nalevingsgedrag van burgers, bedrijven en instellingen kan worden verklaard vanuit de kenmerken en motieven van de doelgroep en de omgevingsfactoren, waaronder de handhaving. Daarmee draagt het programma bij aan de kwaliteit van de handhaving.

ISBN 978-94-6236-759-3

9 789462 367593

Schandpaal of Schouderklop?

SCHANDPAAL OF SCHOUDERKLOP?

Handhaving door 'naming en shaming' en 'naming en faming'

MICHAEL L.W. VLIEK

Rijksoverheid

CCV centrum voor
criminaliteitspreventie en
veiligheid

Boom criminologie
Den Haag
2017

Handhaving en Gedrag is een interdepartementaal samenwerkingsprogramma en is opdrachtgever voor gedragswetenschappelijk onderzoek relevant voor handhaving en naleving van regelgeving. Het programma bouwt aan wetenschappelijke kennis over mechanismen die ten grondslag liggen aan naleving of overtreding van regelgeving en de wijze waarop de overheid dit gedrag kan beïnvloeden. De centrale vraag is hoe het nalevingsgedrag van burgers, bedrijven en instellingen kan worden verklaard vanuit de kenmerken en motieven van de doelgroep en de omgevingsfactoren, waaronder de handhaving. Daarmee draagt het programma bij aan de kwaliteit van de handhaving.

Handhaving en gedrag is een samenwerkingsprogramma van:

- Belastingdienst
- Inspectie voor de Gezondheidszorg
- Inspectie Leefomgeving en Transport
- Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid
- Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
- Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid

Begeleidingscommissie: Prof. dr. Wilco van Dijk (Universiteit Leiden), Dr. David-Jan Jansen (DNB), Dr. Karin Bongers (CCV), Dr. Sjoerd Goslinga (de Belastingdienst)

Omslagontwerp: Haagsblauw, Den Haag
Opmaak binnenwerk: Texcetera, Den Haag

© 2017 Michael L.W. Vlieg | Boom criminologie

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische vervoelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-94-6236-759-3
ISBN 978-94-6274-717-3 (e-book)
NUR 741

www.boomcriminologie.nl

DANKWOORD

Dit rapport kwam tot stand in samenwerking met diverse personen in het kader van het project Handhaving en Gedrag. Tom Oreel (Universiteit van Amsterdam) heeft een belangrijke bijdrage gehad in het ontwikkelen en afnemen van de in deze publicatie beschreven studies alsook in het analyseren van de vergaarde data. Verder wil ik Aloys Wijngaard, Sanne Peeters en Melanie de Waal (allen werkzaam bij De Nederlandsche Bank) bedanken voor hun input bij de totstandkoming van de scenario's gebruikt in Studie 3. Ook de leden van de begeleidingscommissie hebben een belangrijk aandeel gehad in de ontwikkeling en uitwerking van de onderhavige publicatie: Karin Bongers (Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid), Wilco van Dijk (Universiteit Leiden), Sjoerd Goslinga (De Belastingdienst/Universiteit Leiden), en David-Jan Jansen (De Nederlandsche Bank).

INHOUD

1	Uitgebreide samenvatting	9
2	Inleiding	13
2.1	Introductie	13
2.2	Naming en shaming [faming]	15
2.3	De effectiviteit van naming en shaming [faming]	19
2.4	De rol van (geanticipeerde) emoties	22
2.4.1	Geanticipeerde schaamte	24
2.4.2	Naming en faming en de potentiële rol van geanticipeerde trots	29
2.5	Overzicht van de uitgevoerde studies	32
3	Studie 1	35
3.1	Methode	35
3.1.1	Deelnemers	35
3.1.2	Procedure	35
3.1.3	Materialen	36
3.2	Resultaten	38
3.2.1	Manipulatiecheck	38
3.2.2	Analyse	39
3.2.3	Afhankelijke maten (effecten)	39
3.2.4	Toetsing van het voorgestelde model	41
3.3	Conclusie	42
4	Studie 2	45
4.1	Methode	46
4.1.1	Deelnemers	46
4.1.2	Materialen	46
4.1.3	Procedure	47
4.2	Resultaten	48
4.2.1	Analyse	49
4.2.2	Afhankelijke variabelen	49
4.2.3	Toetsing van het voorgestelde model	51

4.3	Conclusie	51
5	Studie 3	53
5.1	Methode	54
5.1.1	Deelnemers	54
5.1.2	Materialen	55
5.1.3	Procedure	58
5.2	Resultaten	59
5.2.1	Steekproefkarakteristieken	59
5.2.2	Analyse	59
5.2.3	Afhankelijke variabelen	59
5.2.4	Toetsing van het voorgestelde model	61
5.3	Conclusie	63
6	Discussie en implicaties	65
6.1	De rol van geanticiperde schaamte bij naming en shaming	65
6.2	De rol van geanticiperde trots bij naming en faming	67
6.3	Implicaties van het huidige onderzoek voor het werkveld	68
	Literatuur	71
	Reeds verschenen in de reeks Handhaving en Gedrag	75

Toezichthouders maken gebruik van diverse handhavingstechnieken om regelgeving door organisaties te bevorderen. In de huidige publicatie wordt gerapporteerd over drie gedragswetenschappelijke studies naar de werking en effectiviteit van twee handhavingstechnieken, te weten die van het *namen en shamen* en het *namen en famen* van ondernemingen. Bij deze technieken wordt de identiteit van overtredende (*shaming*) of voorbeeldige (*faming*) organisaties publiek gemaakt (*naming*) in inspectierapporten, openbare registers of middels persberichten in vakbladen, tijdschriften of kranten. Als onderdeel van deze bekendmaking wordt informatie verschaft omtrent het functioneren van een organisatie en kunnen opgelegde boetes (of beloningen) worden gecommuniceerd en rangordelijk worden aangeboden. Dit laatste heeft als doel om naleving van wet- en regelgeving af te dwingen; brancheleden, consumenten of (leef)tijdgenoten kunnen hun af- of goedkeuring uitspreken over bepaald gedrag en op die manier een organisatie ter verantwoording roepen.

Diverse effectstudies tonen dat het *namen en shamen* van bedrijven een effectieve handhavingstechniek is om regelgeving te bevorderen (zie bijv. Bavorova & Hirschauer, 2012; Bevan & Wilson, 2013; van Erp, 2008). De effectiviteit van deze handhavingstechniek lijkt voor een belangrijk deel gedreven te worden door de invloed op de reputatie van een onderneming: om de financiële gevolgen van reputatieverlies te voorkomen, zijn ondernemingen bereid om veranderingen door te voeren waardoor zij aan specifieke gedragsregels voldoen en toekomstige *naming en shaming* kunnen voorkomen. Reeds in 1989 suggereerde de criminoloog John Braithwaite in zijn 're-integratieve schaamte'-theorie dat organisaties niet alleen de financiële consequenties van reputatieschade willen voorkomen, maar ook de schaamte die onlosmakelijk verbonden is met de morele en publieke afkeuring bij *naming en shaming* (zie ook, Walgrave & Braithwaite, 1999).

Of (medewerkers van) organisaties op basis van een potentiële *naming en shaming*-interventie ook daadwerkelijk meer schaamte anticiperen en op basis hiervan hun gedrag aanpassen, zoals Braithwaite voorstelde, is echter onduidelijk: er zijn geen wetenschappelijke publicaties bekend die deze relatie expliciet hebben onderzocht.

Daarnaast is het ook onduidelijk of hetzelfde geldt voor *naming en faming*. De hoofdvraag van de huidige publicatie was dan ook als volgt:

Ervaren mensen in anticipatie op een potentiële naming en shaming- of naming en faming-interventie gevoelens van schaamte en trots? En leiden deze geanticipeerde emoties tot de intentie om gedrag te veranderen in lijn met de gewenste uitkomst van de gedragsinterventietechniek?

In de huidige publicatie werd middels drie gedragswetenschappelijke studies getracht een antwoord te formuleren op deze vraag. Alle studies maakten gebruik van hypothetische scenario's waarbij de eigen organisatie van deelnemers aan de studies (de ingroep) beloond of bestraft werd als gevolg van bepaald gedrag. In Studies 1 ($N = 210$) en 2 ($N = 308$) moesten deelnemers (studenten aan de universiteit) zich voorstellen dat op hun universiteit landelijk gezien de meeste (in het geval van *shaming*) of de minste (in het geval van *faming*) fraude werd gepleegd door studenten. Vervolgens moesten deelnemers zich voorstellen dat hun universiteit als gevolg daarvan een boete, respectievelijk een beloning kreeg. Eén groep deelnemers kreeg verder te lezen dat deze boete of beloning publiek bekendgemaakt zou worden via landelijke dagbladen. In Studie 3 ($N = 419$) moesten deelnemers (medewerkers in de financiële dienstverlening) zich voorstellen dat hun bedrijf, als gevolg van een slechte governancestructuur, jarenlang in strijd met wettelijke bepalingen in clustermunie heeft belegd (*shaming*) of dat hun bedrijf een voorbeeldige governancestructuur kent (*faming*). Als gevolg hiervan zou hun organisatie een boete, respectievelijk een beloning krijgen. Wederom kreeg één groep deelnemers verder te lezen dat de boete of beloning publiek bekend zou worden gemaakt, onder andere door een publicatie op de website van de toezichthouder, alsook door een publicatie in het Financieel Dagblad.

Na zich in deze hypothetische scenario's te hebben ingeleefd, beantwoordden deelnemers diverse vragen zodat de onderzoekers konden achterhalen hoe deze deelnemers reageerden op de scenario's, met als belangrijkste metingen de mate waarin deelnemers de emoties schaamte en/of trots zouden ervaren alsook hun gedragsintenties (d.w.z. de mate waarin deelnemers de intentie hadden om hun gedrag in lijn te brengen met de gewenste uitkomst van de gedragsinterventietechniek).

Uit de resultaten bleek dat *naming en shaming* geen emotioneel effect sorteerde: deelnemers konden of wilden zich niet voorstellen dat zij zich (meer) zouden schamen wanneer hun organisatie publiekelijk bestraft zou worden dan wanneer een straf niet publiek werd gemaakt. *Naming en faming* bleek daarentegen meer in lijn met de verwachtingen te werken: een potentiële beloning van goed gedrag zorgde

voor meer geanticiperde trots dan geen beloning (Studie 2), vooral wanneer de beloning publiek bekend zou worden gemaakt (Studie 3).

Deze resultaten komen overeen met het algemene inzicht uit de gedragswetenschappelijke literatuur dat mensen over het algemeen negatieve emoties trachten te vermijden maar positieve emoties juist makkelijker toelaten en graag willen ervaren (bijv. Higgins, 1998; Williams & DeSteno, 2008). Gedragsintenties waren in Studies 2 en 3 gerelateerd aan geanticiperde emoties, wat suggereert dat gedrag gestuurd kan worden door de emoties die mensen anticiperen (in de toekomst).

Eén implicatie van deze resultaten betreft de effectiviteit van het 'waarschuwen' met een *naming en shaming*-interventie. Een waarschuwing functioneert preventief, omdat een persoon zich kan voorstellen wat de potentiële gevolgen van bepaald gedrag kunnen zijn. In de huidige studies moesten deelnemers zich eveneens *voorstellen* dat hun organisatie publiekelijk zou worden bestraft. Zij rapporteerden als gevolg hiervan echter niet meer geanticiperde schaamte in vergelijking tot een situatie waarin een bestraffing niet publiek bekendgemaakt zou worden. Dit inzicht is belangrijk, aangezien bij handhaving een belangrijke rol is weggelegd voor het uitdelen van waarschuwingen als middel om gedragsverandering bij organisaties te bewerkstelligen (bijv. de Handhavingspiramide van Ayres en Braithwaite, 1992). De huidige resultaten laten zien dat mensen weinig gevoelig zijn voor de boodschap dat hun organisatie mogelijk publiekelijk aan de spreekwoordelijke schandpaal wordt genageld. Dit betekent niet dat waarschuwen met *naming en shaming* per definitie geen effect zal hebben. Eerdere effectstudies hebben immers laten zien dat organisaties wel gevoelig zijn voor reputatieverlies, vooral omdat dit verlies grote *financiële gevolgen* kan hebben. De *emotionele gevolgen* van reputatieverlies lijken echter minder indruk te maken.

Wat dat betreft lijkt het effectiever om een beloning voor goed gedrag in het vooruitzicht te stellen (*naming en faming*), dan een bestraffing voor slecht gedrag (*naming en shaming*). In het huidige onderzoek bleken deelnemers namelijk gevoeliger voor de boodschap dat hun organisatie in de toekomst publiekelijk beloond zou worden. Deze observatie komt overeen met onderzoek dat laat zien dat anticipatie op trots effectiever kan zijn dan anticipatie op schaamte, waarschijnlijk omdat mensen liever willen nadenken over hoe trots ze zich kunnen voelen dan over hoezeer ze zich zouden schamen (Wintericht & Haws, 2011). Dit sluit ook aan bij het algemene inzicht uit gedragswetenschappelijk onderzoek naar attitude- en gedragsverandering, waarin wordt geadviseerd om een combinatie van bestraffing en beloning te hanteren om gedragsverandering tot stand te brengen (zie bijv. Van der Pligt, Koomen & Van Harreveld, 2007).

De combinatie van bestraffen en belonen kan wellicht ook deels de effectiviteit van *naming en shaming*-interventies in de praktijk verklaren. Zo blijkt dat veel van het bestaande onderzoek naar de effectiviteit van *naming en shaming* vaak ook een *naming en faming*-component kent – iets waar in deze studies vaak weinig aandacht voor is. Veel van de toepassingen van *naming en shaming* bestaan namelijk uit het rangordenen van organisaties in lijstjes of het uitdelen van ‘sterren’ of smileys aan organisaties op basis van prestaties op kritische prestatie-indicatoren. Op deze wijze kunnen echter niet alleen de *slechtste* maar ook de *beste* instellingen geïdentificeerd worden. Het is goed mogelijk dat het succes van *naming en shaming*-interventies deels ligt in deze gecombineerde aanpak van bestraffen en belonen. De huidige rapportage laat zien dat een gecombineerde aanpak van zowel *shaming* als *faming* de voorkeur verdient om naleving van wet- en regelgeving door organisaties te stimuleren.

2.1 INTRODUCTIE

Voor het effectief en efficiënt functioneren van een samenleving is het noodzakelijk dat burgers en organisaties zich gedragen conform bepaalde normen, regels en wetten. Het handhavingsbeleid van de overheid is erop gericht om naleving van deze normen, regels en wetten te bewerkstelligen. In de huidige publicatie wordt getracht met behulp van experimenteel onderzoek een bijdrage te leveren aan de kennis omtrent een specifieke vorm van handhaving die de laatste tijd sterk in opkomst lijkt: de techniek van het *sociaal* belonen en bestraffen van instellingen. Meer specifiek wordt onderzocht wat de invloed is van het *namen en shamen* en het *namen en famen* van organisaties teneinde handhaving van gedragsregels te bewerkstelligen.

Als gevolg van de hoge kosten die gepaard gaan met het ontwikkelen, uitvoeren en continueren van beleid, neemt de belangstelling voor 'evidence based' beleid de afgelopen jaren sterk toe (zie bijv. Cornet & Webbink, 2004). Vooral het gebruik van (gedragswetenschappelijk) experimenteel onderzoek om kennis over de effecten van handhavingsbeleid te vergaren wordt aangemoedigd (zie bijv. CPB, 2002). Bij experimenteel beleidsonderzoek worden op systematische wijze specifieke aspecten van handhaving gemanipuleerd. Deelnemers aan dergelijk onderzoek worden willekeurig over twee of meer groepen verdeeld, waarna deze groepen worden blootgesteld aan verschillende, van tevoren vastgestelde omstandigheden. Een dergelijke benadering maakt het mogelijk om de invloed van overige factoren zoveel mogelijk te controleren en de causale invloed van specifieke beleidsaspecten vast te stellen.

Dergelijk gedragswetenschappelijk onderzoek op het terrein van handhaving heeft zich historisch voornamelijk gericht op de effectiviteit en doelmatigheid van een tweetal vormen van handhaving, namelijk die van het *belonen* versus het *bestrafen* van gedrag. Over het algemeen kan gezegd worden dat zowel bestraffing als beloning effectief kunnen worden ingezet om gedrag te veranderen. Echter, vanwege de dynamiek van bestraffing, waarbij de effectiviteit sterk afhankelijk is van de

legitimiteit van de bestraffer en de kans dat de straf ook daadwerkelijk wordt uitgedeeld (ook wel pakkans of sanctiekans genoemd), wordt over het algemeen geadviseerd om een combinatie van bestraffing en beloning te hanteren om gedragsverandering tot stand te brengen (zie bijv. Van der Pligt, Koomen & Van Harreveld, 2007).

Een ander onderscheid dat in gedragswetenschappelijk onderzoek naar handhaving wordt gemaakt, is dat tussen een instrumentele, beredeneerde vorm van gedragsbeïnvloeding en een niet-instrumentele, meer affectieve route van beïnvloeding (zie bijv. Ouwkerk, Van Harreveld & Van der Pligt, 2009). Bij de *instrumentele* vorm van gedragsbeïnvloeding wordt vaak gebruikgemaakt van directe strafmaten (bijv. boetes of schorsingen) en beloningsmaten (bijv. bonussen of prijzen). De invloed van dergelijke interventies ontstaat via een beredeneerde kostenbatenanalyse, waarbij de voor- en nadelen van bepaald gedrag tegen elkaar worden afgewogen en uitmonden in een voorkeur voor een bepaalde gedragsintentie. Bij de *affectieve* vorm van gedragsbeïnvloeding wordt vaak gebruikgemaakt van meer indirecte vormen van beïnvloeding, bijvoorbeeld door het geven van normatieve informatie (95% van de burgers vult zijn belastingformulier naar waarheid in), of door gevoelens van rechtvaardigheid en legitimiteit te versterken.

In de huidige publicatie sta ik stil bij de effectiviteit van het *namen en shamen* van overtredende instanties om regelnaleving (*compliance*) te bevorderen. Echter, omdat zowel bestraffen als belonen noodzakelijk lijkt om blijvende gedragsverandering te bewerkstelligen, wordt in de huidige publicatie ook ingegaan op een interventietechniek die in het verlengde van *naming en shaming* ligt, namelijk die van *naming en faming*. Verder wordt in deze publicatie, in navolging van bovenstaand onderscheid tussen instrumentele en affectieve vormen van beïnvloeding, voornamelijk gekeken naar de *emotionele* consequenties van deze interventietechnieken. Er wordt met andere woorden voornamelijk gekeken naar de rol van de (geanticiperde) emoties schaamte en trots bij het effectief tot stand brengen van gedragsverandering. Vragen die zich hierbij voordoen, zijn: ervaren mensen schaamte (trots) als hun bedrijf of instelling publiekelijk geshamed (gefamed) wordt? Waar is hun schaamte (trots) van afhankelijk? Leidt de anticipatie van die schaamte (trots) tot de gewenste gedragsverandering? En zo ja, onder welke voorwaarden heeft schaamte (trots) deze invloed op gedrag?

In de huidige publicatie worden de rollen van verschillende emoties (schaamte vs. trots) tegen elkaar afgezet om de effectiviteit van beide gedragsinterventietechnieken beter te begrijpen. In de introductie zal ik deze twee interventietechnieken eerst kort beschrijven en plaatsen in bovenstaande conceptuele opdeling van voorgaand onderzoek naar handhaving. Echter, omdat over *naming en faming* nog relatief weinig onderzoek bestaat (zie ook paragraaf 2.4.2), zal ik mij in deze introduc-

tie voornamelijk richten op *naming en shaming*. Na deze introductie bespreek ik de centrale emoties schaamte en trots, en poneer ik de verwachtingen van het huidige onderzoek. Ik zal beredeneren dat de emotionele ervaring als gevolg van de twee interventies afhankelijk is van de mate waarin werknemers zich *betrokken voelen* bij hun organisatie alsmede de mate waarin de organisatie *ondersteunende (subjectieve) normen* kent die in het verlengde liggen van de gewenste gedragsverandering. In het laatste deel van de introductie sta ik stil bij de implicaties van deze inzichten voor het werkveld: identificatie van factoren die de emotionele ervaring van de interventie bevorderen, schept de mogelijkheid om na te denken over passende wijzigingen in de toepassing van de interventietechnieken, waarmee de potentiële effectiviteit kan worden verhoogd en/of geborgd.

2.2 NAMING EN SHAMING [FAMING]

Bij *naming en shaming* [*faming*] wordt de identiteit van overtredende [voorbeeldige] organisaties publiek bekendgemaakt (*naming*) in inspectierapporten, openbare registers of middels persberichten in vakbladen, tijdschriften of kranten. Als onderdeel van deze bekendmaking wordt informatie verschaft omtrent het functioneren van een organisatie, bijvoorbeeld in termen van kritische prestatie-indicatoren (KPI's) zoals wachttijden voor specifieke operaties bij ziekenhuizen, of slagingspercentages van leerlingen bij scholen. Ook kunnen opgelegde boetes [beloningen] worden gecommuniceerd en rangordelijk worden aangeboden (*shaming*) [*faming*]. Deze vorm van transparantie dient in eerste instantie om consumenten en branchegenoten te informeren (Meijer, Brandsma & Grimmelikhuijsen, 2010). De verwachting is dat deze informatie gebruikt wordt in het beslissingsproces van bijvoorbeeld de consument, die hiermee een onderneming ter verantwoording kan roepen. Bekendmaking van prestaties op KPI's of opgelegde boetes [beloningen] kan op die manier een serieuze invloed hebben op de reputatie van een onderneming.

Een goede reputatie wordt door ondernemingen vaak gezien als cruciaal onderdeel van een gezonde bedrijfsvoering. Reputatieverlies kan dan ook grote financiële gevolgen voor een onderneming hebben (bijv. Grosskopf & Sarin, 2010; Roberts & Dowling, 2002). Omdat bedrijven deze gevolgen willen voorkomen zijn ze gevoelig voor informatie die reputatieverlies kan betekenen. Specifieke communicatiestrategieën worden in dergelijke gevallen toegepast om reputatieverlies zoveel mogelijk te beperken (bijv. excuses aanbieden, ontkennen; Coombs, 2007; Reynolds, 2006). Ook lijken ondernemingen in dergelijke gevallen bereid om veranderingen door te voeren waardoor zij aan specifieke gedragsregels voldoen en toekomstige *naming en shaming* kunnen voorkomen. Het is om die reden dat toezichthoudende instanties zoals de Autoriteit Financiële Markten (AFM), de Autoriteit Consument en Markt (ACM) en de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit

(NWWA), steeds vaker gebruik lijken te maken van deze interventietechniek om gedragsverandering te bewerkstelligen.

Toezichthoudende instanties zien toe op de naleving van wet- en regelgeving door organisaties. Het doel van toezicht is dus het *voorkomen* van problemen omtrent regelnaleving door fouten of kwade opzet. Om te zorgen dat bedrijven zich aan de regels houden, kunnen toezichthouders bestuurlijke boetes opleggen, vergunningen intrekken of zelfs ondernemingen stilleggen. In de meeste gevallen wordt niet zomaar overgegaan tot het uitdelen van bestuurlijke boetes, maar wordt een combinatie van interventies ingezet om organisaties te bewegen zich aan de regels te houden. De handhavingspiramide van Ayres en Braithwaite (1992; zie figuur 2.1) toont de verschillende vormen van interveniëren waar een toezichthouder gebruik van kan maken.

Figuur 2.1 Handhavingspiramide van Ayres en Braithwaite (1992).

De handhavingspiramide geeft niet alleen een overzicht van de diverse interventies die gebruikt kunnen worden, ze geeft ook de volgorde van interventies aan. Het is met andere woorden wenselijk dat niet direct wordt overgegaan tot het uitdelen van bestuurlijke boetes in reactie op overtredingen, maar dat organisaties *vooraf* overtuigd moeten worden van de wenselijkheid van de gedragsregels, en geïnstrueerd en geadviseerd moeten worden bij de implementatie en uitwerking van potentiële veranderprocessen. Indien overtredingen van wet- en regelgeving

plaatsvinden of plaats dreigen te vinden, kunnen toezichhoudende instanties vervolgens een waarschuwing doen uitgaan. Wanneer uiteindelijk wordt overgegaan tot strafmaatregelen, is het eveneens noodzakelijk om *achteraf* zorg te dragen voor re-integratie. Op deze wijze wordt een overtreding niet alleen bestraft, maar eveneens in een breder, normatief kader geplaatst; gedragsregels worden expliciet en bespreekbaar gemaakt, en normatieve uitgangspunten middels consensus bereikt. Een voordeel hiervan is dat bestraffende maatregelen legitimiteit verkrijgen en daardoor effectiever worden (zie bijv. Makkai & Braithwaite, 1994).

De handhavingspiramide is gebaseerd op het principe van *responsief reguleren* (Ayres & Braithwaite, 1992). Effectieve interventies bestaan volgens dit principe uit publieke én private regulatie. Bij publieke regulatie treedt de overheid bestraffend op om zodoende regelnaleving (*compliance*) af te dwingen. Bij private regulatie wordt de (sociale) omgeving van de overtredende instantie aangesproken. Ook dit laatste heeft als doel om compliance met wet- en regelgeving af te dwingen, maar werkt via een ander proces; branchegenoten, consumenten of (leef)tijdgenoten kunnen hun af- of goedkeuring uitspreken over bepaald gedrag en op die manier een organisatie ter verantwoording roepen. Het uitspreken of laten blijken van afkeuring is de actie van het *shamen*; het uitspreken of laten blijken van goedkeuring is de actie van het *famen*.

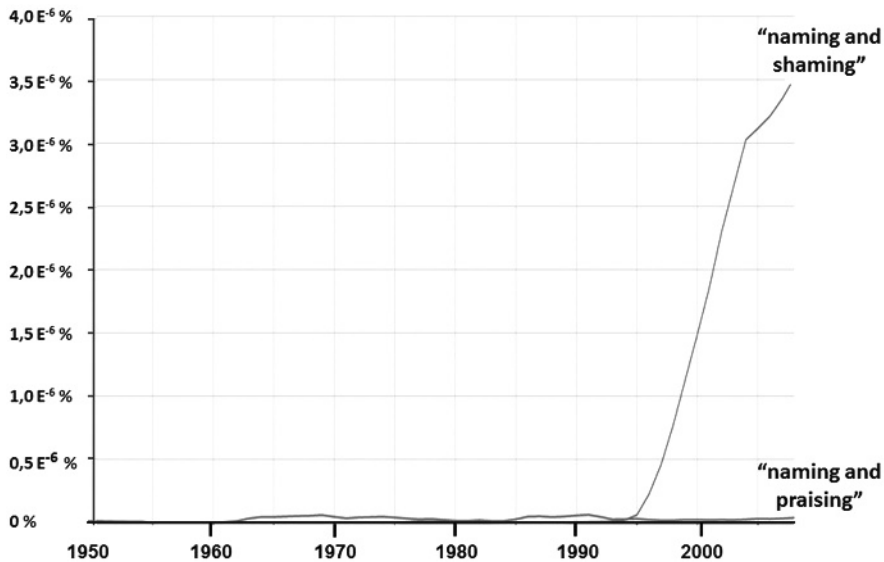
De handhavingspiramide heeft een grote impact gehad op het denken over en het omgaan met regulatievraagstukken (zie bijv. Mascini, 2013; Parker, 2013). Hier kunnen verschillende redenen voor worden aangedragen. Ten eerste past(e) het principe van responsief reguleren in de politieke overtuiging die in de jaren negentig van de vorige eeuw opgang deed, namelijk die van deregulatie in de vrije markt: private regulatie door de markt zelf werd wenselijker geacht dan regulatie van de markt door de overheid. Tegelijkertijd kwam de publicatie van Ayres en Braithwaites (1992) standaardwerk over responsieve regulatie aan het begin van een periode van ongekende (digitale) ontwikkelingen op het gebied van informatievoorziening. De opkomst van internet en diverse andere digitale ontwikkelingen (rekenkracht, gegevensopslag) maakten het mogelijk informatie snel en efficiënt te vergaren, op te slaan en beschikbaar te maken voor grote groepen mensen (zie ook Meijer, 2004).

Als gevolg van bovenstaande ontwikkelingen wordt met name *naming en shaming* steeds populairder als regulatiestrategie, bijvoorbeeld in de financiële markten, zowel binnen als buiten de Economische Unie (EU) (bijv. Pfaltzer, 2014; zie ook figuur 2.2). Dit wordt mede mogelijk gemaakt door verankering in de wetgeving. De Wet op het financieel toezicht (Wft), opgesteld in 2007, stelt financiële toezichthouders bijvoorbeeld in staat om a) een publieke waarschuwing uit te vaardigen (art. 1.94, 1.95, 1.96 Wft), b) administratieve boetes publiek bekend te maken (art.

1.97 en 1.98 Wft) en c) opgelegde dwangsommen te publiceren (art. 1.99 Wft). Meer recentelijk (2013) zijn dergelijke interventies ook verankerd in Europese wetgeving, bijvoorbeeld in de Capital Requirements Directive IV (CRD IV), waarin nieuwe EU-regels voor financiële instellingen zijn vastgelegd. De CRD IV introduceerde ook enkele standaarden waaraan publicatie van boetes moet voldoen:

‘Member States shall ensure that the competent authorities publish on their official website at least any administrative penalties against which there is no appeal and which are imposed for breach of the national provisions transposing this Directive or of Regulation (EU) No. 575/2013, including information on the type and nature of the breach and the identity of the natural or legal person on whom the penalty is imposed, without undue delay after that person is informed of those penalties. Where Member States permit publication of penalties against which there is an appeal, competent authorities shall, without undue delay, also publish on their official website information on the appeal status and outcome thereof (...).’ (CRD IV, art. 68)

Figuur 2.2 Frequentie van de woordenstring ‘naming and shaming’, ‘naming and praising’ en ‘naming and faming’ (0 hits) in Engelstalige boeken van 1950 tot 2008 volgens de Google Corpus gebaseerd op 5.195.769 digitale boeken.

Ook in andere branches, binnen en buiten de EU, wordt *naming en shaming* steeds vaker gebruikt (bijv. Van Erp, 2008a, 2008b, 2011; Meijer et al., 2010): voedsel- en warenautoriteiten publiceren overtredingen en boetes van restaurants, zorgautoriteiten publiceren wachttijden van ziekenhuizen, en (lokale) overheden publiceren slagingspercentages en schooluitval van leerlingen op middelbare scholen. Met de opkomst en toepassing van *naming en shaming* wordt gaandeweg ook meer onder-

zoek gedaan naar de effectiviteit van deze interventie om gedrag te veranderen. Hieronder wordt een kort overzicht gegeven van enkele studies en inzichten naar de effectiviteit.

2.3 DE EFFECTIVITEIT VAN NAMING EN SHAMING [FAMING]

Publicatie van effectstudies naar *naming en shaming* hielden tot voor kort geen gelijke tred met de toepassing van de techniek in het werkveld (Bavorova & Hirschauer, 2012; Worsfold, 2005). In eerste instantie werden veel interventies uitgevoerd zonder onderzoekers te betrekken, waardoor voormetingen vaak ontbraken. Effectonderzoek was daarom vaak aangewezen op het vergelijken van uitkomsten achteraf, zonder dat men in staat was te controleren voor andere factoren zoals het algemene economische klimaat (bijv. Cabus & De Witte, 2012). Meer recent lijkt gecontroleerd effectonderzoek iets vaker plaats te vinden. De algemene boodschap lijkt te zijn dat *naming en shaming* effectief kan worden ingezet om gedragsverandering te bewerkstelligen. De effectiviteit wordt vaak ondersteund met verwijzing naar de negatieve gevolgen voor de reputatie van een bedrijf als gevolg van een *naming en shaming*-interventie.

Een van de eerste (semi)gecontroleerde onderzoeken naar *naming en shaming* vond plaats in de context van de 'devolutie' binnen het Verenigd Koninkrijk. In 1999 verkreeg Wales, als gevolg van verregaande decentralisatie van bevoegdheden, meer bestuursautonomie. Vóór die periode bestond er eenzelfde wet- en regelgeving voor Wales en Engeland (en in mindere mate Schotland en Noord-Ierland) voor bijvoorbeeld ziekenhuizen en scholen, met een soortgelijke institutionele omgeving, governance en financieringsmodel. Na 1999 ontwikkelde zich een interessant onderscheid tussen Engeland en Wales in termen van het regulatiemodel dat werd toegepast (voor een overzicht, zie Bevan & Wilson, 2013). In Engeland gingen toezichhoudende instanties meer gebruikmaken van de publicatie van KPI's en het publiekelijk bestraffen van organisaties die het slechtst presteerden. Zo introduceerde Engeland in 2001 het 'star ratings'-systeem, waarbij zorginstellingen van de National Health Service (NHS) een score van nul tot drie sterren kregen op basis van diverse KPI's, zoals wachttijden en patiënttevredenheid. Instellingen die ondermaats presteerden, kregen er flink van langs; in het eerste jaar werden de twaalf instellingen met nul sterren publiekelijk te schande gemaakt door ze de 'dirty dozen' te noemen en zes van de verantwoordelijk leidinggevendenden te ontslaan (Besley, Bevan & Burchardi, 2009).

Precies het tegenovergestelde gebeurde in Wales. Vóór 1999 werden jaarlijks diverse KPI's van middelbare scholen gepubliceerd door schoolinspectiediensten zoals het Office for Standards in Education (Ofsted) in Engeland en Her Majesty's Inspectorate for Education and Training in Wales (Estyn). De prestaties van de

scholen werden door nationale en lokale media in rangorde geplaatst, bijvoorbeeld de examenresultaten op 16-jarige leeftijd, om ouders te informeren bij hun keuze voor een middelbare school (Bevan & Wilson, 2013). Ook hadden de toezichthoudende instanties de mogelijkheid om op basis van deze gegevens scholen financieel te straffen, het toezicht te verscherpen of zelfs tot sluiting van scholen over te gaan. Na 1999 behield Engeland hetzelfde toezichtregime, terwijl Wales in 2001 besloot geheel te stoppen met het publiceren van de prestaties van middelbare scholen.

Het natuurlijke onderscheid dat zich op deze manier tussen Wales en Engeland voordeed, maakte dat de prestaties van zowel scholen als zorginstellingen vergeleken konden worden en de invloed van het op naam publiceren van KPI's (*naming en shaming*) als gedragsinterventietechniek bepaald kon worden. Op basis van ruwe data van prestatie-indicatoren, en met inachtneming van andere factoren zoals het leerniveau van kinderen en de financiële slagkracht van een instelling, wisten Besley en collega's (2009; voor zorginstellingen) en Burgess en collega's (2010; voor scholen) de invloed van het aan- of afwezig zijn van publieke bekendmaking van prestaties te duiden. Uit deze analyses blijkt dat Engelse scholen en zorginstellingen na 2001 significant beter presteren op de indicatoren dan die in Wales. Waar er vóór 2001 bijvoorbeeld geen noemenswaardig verschil in prestaties tussen scholen in Engeland of Wales bestond, en waar Wales zelfs iets snellere verbetering op diverse indicatoren liet zien dan Engeland, draaide dit patroon na 2001 om; scholen in Wales gingen slechter presteren op de indicatoren dan die in Engeland. Eenzelfde patroon werd gevonden voor de prestaties van ziekenhuizen; waar wachtrijen langer dan zes maanden praktisch geheel verdwenen in Engeland, steeg het aantal wachtende patiënten in Wales van ongeveer 1800 vóór 2001 naar ongeveer 6000 in 2005 (Bevan & Wilson, 2013).

Uit meerdere effectstudies blijkt ondertussen dat het openbaar maken van KPI's een effectieve interventiestrategie is om gedragsverandering bij organisaties te bewerkstelligen. Vaak gaat dergelijke openbaarmaking gepaard met het *rangordenen* en het expliciet benoemen van overtredende of excellente organisaties. Zo werd in Denemarken in 2001 een 'smiley'-systeem ingevoerd door de Deense Voedsel- en Warenautoriteit (DVFA). Restaurants en detailhandel (bijv. supermarkten, bakkerijen en slaggers) werden zonder waarschuwing bezocht door de DVFA en afhankelijk van de mate waarin aan wet- en regelgeving werd voldaan, voorzien van één van vijf soorten smileys, lopend van een lachende tot een droevige smiley. De toegekende smiley werd bovenaan inspectierapporten geplaatst, en bedrijven waren verplicht de uitkomst van het inspectierapport op een voor consumenten zichtbare plek in hun bedrijfspand te hangen. Het smiley-systeem kent een zeer hoge bekendheid onder Deense consumenten (een volle 100%) en wordt zeer positief geëvalueerd door zowel consumenten (bijna 100%) en bedrijven (bijna 90%). Het systeem bleek ook zeer effectief: ongeveer tweederde van de

consumenten gaf in een survey aan dat zij een restaurant met een droevige smiley niet zouden bezoeken, en 60% gaf aan dit in het verleden ook daadwerkelijk al eens gedaan te hebben. De mate waarin bedrijven volledig voldeden aan de wet- en regelgeving steeg in die periode van 70% in 2002 tot 86,7% in 2010 (DVFA, 2011).

Volgens deze en andere effectstudies is *naming en shaming* effectief vanwege de consequenties voor de *reputatie* van organisaties. Publiekelijk te schande gemaakt worden kan zeer negatieve effecten hebben voor de reputatie van een bedrijf in de ogen van consumenten en branchegenoten. Bedrijven zijn erg gevoelig voor aantasting van hun reputatie, omdat reputatie door consumenten en branchegenoten vaak wordt gebruikt als beslisregel om te bepalen of men wel of geen zaken wil doen met een bedrijf (bijv. Van Erp, 2008). Op deze manier kan aantasting van de reputatie serieuze financiële consequenties hebben voor een bedrijf – gevolgen die bedrijven graag voorkomen (bijv. Karpoff, Lee & Martin, 2008). Het effect van *naming en shaming* komt met andere woorden tot stand via een beredeneerde overweging: bedrijven zijn gevoelig voor reputatieverlies als gevolg van rationele, financiële overwegingen.

Het belang van reputatie blijkt ook duidelijk als we kijken naar de voorwaarden waaronder *naming en shaming* vooral effectief is, namelijk wanneer: a) de informatie eenvoudig beschikbaar is voor consumenten en branchegenoten, b) de informatie gemakkelijk te begrijpen valt, bijvoorbeeld door middel van een rangordening, c) branchegenoten en consumenten ook daadwerkelijk reageren op deze informatie, en d) wanneer een overtreding ook als ‘goed’ of ‘fout’ gekenmerkt wordt (voor een overzicht zie Bavorova & Hirschauer, 2012; Van Erp, 2008).

Dit laatste sluit goed aan bij observaties van Braithwaite, die stelt dat een rationele, financiële consequentie alléén niet voldoende is om het effect van reputatieschade te begrijpen. In zijn *‘re-integratieve schaamte’-theorie* stelt hij dat het vooral ook de *morele afkeuring* van de omgeving is, en de schaamte die daar het gevolg van is, die het effect van *naming en shaming* kan verklaren (Braithwaite, 1989). Organisaties willen volgens Braithwaite dus niet alleen de financiële consequenties van reputatieschade voorkomen, maar ook de schaamte die onlosmakelijk verbonden is met de morele en publieke afkeuring bij *naming en shaming* (Walgrave & Braithwaite, 1999). Het effect van *naming en shaming* komt volgens deze redenering dus eveneens tot stand via een meer *affektieve* route: (medewerkers van) organisaties willen de emotionele consequenties van de publieke afkeuring voorkomen.

Meerdere kwantitatieve studies ondersteunen de rol van schaamte bij gedragsregulatie; de ervaring van en de anticipatie op de schaamte die men ervaart als gevolg van een morele en wettelijke overtreding zijn belangrijke factoren in de

overwegingen om bepaald (crimineel) gedrag niet te vertonen: des te meer men zich denkt te zullen schamen over de gevolgen van gedrag (bijv. celstraf), des te minder men geneigd lijkt om crimineel gedrag te vertonen (bijv. Rebellon, Piquero, Piquero & Tibbetts, 2007). De evidentie voor de rol van schaamte bij het voorkomen van overtredingen komt primair uit onderzoek binnen de context van delinquente jongeren en opzettelijk crimineel gedrag (Murphy & Harris, 2007). Deze evidentie is verder vooral gericht op het onderscheiden van stigmatiserende (vernederend) versus re-integratieve (schaamte) gedragsinterventies. De precieze rol van emotionele overwegingen in de context van *naming en shaming* [faming] van organisaties is nog onduidelijk. Gegeven de invloed van emotionele overwegingen in het beslisproces, is het opmerkelijk dat onderzoek naar de effectiviteit van *naming en shaming* zelden tot nooit ingaat op de emotionele component die met deze handhavingsstrategie is gemoeid. Dit is des te opmerkelijker, omdat Braithwaite (1989) in zijn '*re-integratieve schaamte*'-theorie dus al opperde dat effectief sanctioneren afhankelijk is van de mate waarin individuen of organisaties de schaamte, die gepaard gaat met publieke bekendmaking van dergelijke informatie, willen voorkomen (zie ook Walgrave & Braithwaite, 1999).

Het is om deze reden dat de huidige publicatie zich richt op de invloed van de emoties schaamte en trots op de intentie om gedrag te veranderen. Ik zal daarom eerst kort ingaan op de functie van (geanticipeerde) schaamte en trots en haar relatie tot gedrag, waarna ik de hypothesen van het huidige onderzoek expliciteer en modelmatig schets.

2.4 DE ROL VAN (GEANTICIPEERDE) EMOTIES

Gedrag dat voortkomt uit beredeneerde overwegingen wordt in de gedragswetenschappen vaak onderzocht binnen zogenoemde *waarde-verwachtingmodellen*, zoals ontwikkeld door Ajzen en Fishbein (1977) en Ajzen (1991). Waarde-verwachtingmodellen beschrijven gedrag als het resultaat van een subjectieve kosten-batenanalyse waarin de voor- en nadelen van bepaald gedrag (bijv. roken, drinken, liegen, rijden zonder gordel) worden gecombineerd tot een eindoordeel. Zowel de waardering voor een specifieke uitkomst, alsook de waarschijnlijkheid dat deze uitkomst werkelijkheid wordt, bepalen volgens dit model het uiteindelijke oordeel. Toegepast op *naming en shaming* is de effectiviteit afhankelijk van de omvang van de financiële consequenties van het reputatieverlies, gekoppeld aan de *waarschijnlijkheid* dat reputatieverlies *in de toekomst* ook daadwerkelijk zal optreden.

Een belangrijk inzicht uit onderzoek naar waarde-verwachtingmodellen is het feit dat uitkomsten van gedrag ook vaak emotionele consequenties kennen, zoals bijvoorbeeld de emotie spijt (bijv. Van der Pligt, Zeelenberg, Van Dijk, de Vries & Richard, 1997). Overtredende instanties kunnen spijt ervaren op het moment dat zij

genamed en geshamed worden: spijt dat zij niet eerder ervoor zorg hadden gedragen dat bepaalde regels niet overtreden werden. Niet alleen kan spijt een direct effect op gedrag sorteren, ook de *anticipatie* op spijt heeft een belangrijke invloed op intenties om specifiek gedrag te vertonen. In één studie werd deelnemers (studenten aan een universiteit) bijvoorbeeld gevraagd zich voor te stellen dat zij geslachtsgemeenschap met een nieuwe of onregelmatige partner hadden (Richard, Van der Pligt, De Vries, 1996). Eén groep deelnemers werd vervolgens gevraagd hoe zij zich zouden voelen *tijdens* geslachtsgemeenschap indien zij wel of geen condoom gebruikten, een andere groep deelnemers werd gevraagd hoe zij zich *na* geslachtsgemeenschap zouden voelen indien zij wel of geen condoom hadden gebruikt.

Deelnemers die zich moesten voorstellen hoe zij zich *na* geslachtsgemeenschap zonder condoom zouden voelen, rapporteerden significant meer negatieve gevoelens; zestig procent van de deelnemers gaf aan achteraf spijt te zullen ervaren *na* geslachtsgemeenschap zonder condoom, tweemaal zoveel als deelnemers die zich moesten voorstellen hoe zij zich *tijdens* geslachtsgemeenschap zonder condoom zouden voelen. Deelnemers die zich moesten voorstellen hoe zij zich *na* geslachtsgemeenschap zonder condoom zouden voelen, rapporteerden ook positievere attitudes over condoomgebruik en sterkere intenties om in de toekomst condooms te gebruiken tijdens geslachtsgemeenschap. Interessant was verder dat deze intenties zich ook vertaalden in daadwerkelijk gedrag; een vervolgstudie toonde aan dat deze groep deelnemers vijf maanden later daadwerkelijk significant vaker condooms gebruikten dan de groep deelnemers die zich moesten voorstellen hoe ze zich voelden *tijdens* de daad. Het opwekken van *geanticipeerde spijt* was in deze studie dus voldoende om niet alleen attitudes maar ook daadwerkelijk gedrag van deelnemers te beïnvloeden.

Het is deze *anticipatie op een emotionele consequentie* die in het huidige onderzoek van belang wordt geacht. Een straf, zoals *naming en shaming*, is immers een 'maatregel of bejegening ter vergelding van een ongeoorloofde daad of van een verzuim, gewoonlijk met de bedoeling de bedrjver van herhaling of anderen van soortgelijke daden of nalatigheden *af te schrikken*' (Van Dale Online, 2016). Reglementaire handhaving is met andere woorden vaak bedoeld om overtreders ertoe aan te zetten *in de toekomst* de wet na te leven (Murphy & Harris, 2007). Maar ook voor mensen die nog geen overtreding hebben begaan moet straf een afschrikwekkende functie hebben om overtredingen te voorkomen (Van der Pligt, Koomen & Van Harreveld, 2007). De vraag die centraal staat in het huidige onderzoek is dan ook of *naming en shaming* [faming] kan leiden tot *anticipatie op schaamte* [trots], en of deze emotionele anticipatie van invloed kan zijn op gedragsintenties van medewerkers van een overtredende organisatie.

2.4.1 Geanticiperde schaamte

Schaamte is een zeer pijnlijke, negatieve emotie die wordt geassocieerd met gevoelens van nutteloosheid en inferioriteit (Tangney, Wagner & Gramzow, 1992). Gilbert (1997) noemt schaamte zelfs: 'one of the most powerful, painful, and potentially destructive experiences known to humans' (p. 113). De emotie komt vaak op als gevolg van een morele overtreding en kent een sterk sociaal karakter, waarbij de persoon zichzelf 'bekijkt' door de ogen van anderen en zichzelf beoordeelt aan de hand van dit perspectief (Keltner & Haidt, 1999). Schaamte komt met andere woorden op als de persoon in kwestie het gevoel heeft dat zijn *imago* schade oploopt in de ogen van anderen (bijv. Ferguson, 2005).

Dit sociale karakter blijkt ook uit een studie van Smith, Webster, Parrott, en Eyre (2002; Studie 1). Deelnemers aan dit onderzoek (studenten aan een universiteit) werd gevraagd zich in te leven in een scenario waarin de protagonist van het verhaal een bepaalde (morele) overtreding beging; in dit geval besluit de protagonist delen van een labrapport van een andere student te kopiëren, en dus plagiaat te plegen. Eén groep deelnemers las vervolgens dat de andere student doorheeft dat de protagonist het labrapport heeft ingezien en gebruikt, terwijl een andere groep deelnemers geen verdere informatie kreeg. Gevraagd naar hoe de protagonist zich na de overtreding zou voelen, rapporteerden deelnemers in het eerste geval significant meer schaamte dan in het tweede geval. *Publieke bekendmaking van een overtreding* lijkt met andere woorden een belangrijke predictor van de emotie schaamte.

Omdat mensen geneigd zijn om negatieve emoties te vermijden, is het waarschijnlijk dat zij er, in anticipatie op schaamte, alles aan zullen doen om potentiële schaamte te vermijden (Baumeister, Vohs, DeWall & Zhang, 2007; Walgrave & Braithwaite, 1999). Dit bleek onder andere uit onderzoek waarin de anticipatie van schaamte gecorreleerd was met condoomgebruik (Traeen & Kvaalem, 2007). Deze onderzoekers legden een hypothetisch scenario voor aan jonge adolescenten, waarin deze adolescenten zich moesten voorstellen condoomgebruik ter sprake te brengen voor het aangaan van geslachtsgemeenschap. Veel jonge adolescenten zijn niet zeker van hun vaardigheden om condoomgebruik aan de orde te stellen, en des te meer zij aangaven zich te zullen schamen om condoomgebruik ter sprake te brengen, des te minder zij de intentie hadden om dit daadwerkelijk ook te doen. Deze studie sluit aan bij het eerdergenoemde effect van geanticiperde schaamte bij jonge delinquenten en illustreert de potentiële rol die geanticiperde schaamte kan hebben in het sturen van gedrag.

Schaamte wordt niet alleen ervaren of geanticipeerd als gevolg van een persoonlijke, morele overtreding in de ogen van anderen, maar wordt ook ervaren of geanticipeerd als gevolg van een morele overtreding van (leden van) de groep waartoe

men behoort (Lickel, Steele & Schmader, 2011). Een van de eerste studies naar deze zogenoemde *groepsgebaseerde schaamte* komt van Iyer en collega's (Iyer, Schmader & Lickel, 2007). In hun onderzoek lasen Amerikaanse proefpersonen een (gefingeerd) krantenartikel waarin de negatieve naoorlogse consequenties van de oorlog in Irak werden beschreven (zoals sterk toegenomen corruptie en het ineensstorten van de openbare orde). Eén groep proefpersonen las vervolgens dat de Iraakse bevolking deze consequenties toewees aan specifieke omstandigheden die weinig te maken hadden met het karakter van de Amerikaanse bezetter. Een andere groep proefpersonen las een artikel waarin de negatieve consequenties door de Iraakse bevolking werden toegedicht aan het 'arrogante en onverantwoordelijke karakter' van Amerikanen. Deze manipulatie zorgde voor een verschil in de mate waarin het imago (de reputatie) van Amerikanen werd aangetast, met een grotere aantasting van het imago in het laatste geval. Deze imagoschade leidde in dit onderzoek vervolgens niet alleen tot meer schaamte bij de tweede groep proefpersonen, maar leidde ook tot meer bereidwilligheid om te pleiten voor het terugtrekken van het Amerikaanse leger uit Irak (gedragsintentie).

Een meer recente set studies van Shepherd en collega's (Shepherd, Spears & Mansstead, 2013) toont verder dat personen groepsgebaseerde schaamte ook *geanticipeerd* kunnen ervaren. In dit onderzoek (Studie 1) werd proefpersonen (Engelse studenten aan de universiteit van Cardiff, gelegen in Wales) voorgehouden dat Engeland van plan was om studenten uit Wales extra collegegeld te laten betalen om aan Engelse universiteiten te studeren. Proefpersonen werd gevraagd in hoeverre zij zich zouden schamen indien Engeland deze maatregel zou doorvoeren. Uit hun onderzoek bleek dat proefpersonen die aangaven meer schaamte te anticiperen, ook meer bereid waren om in actie te komen tegen de voorgestelde plannen, door bijvoorbeeld deel te nemen aan een demonstratie. In dit geval lijkt het er dus op dat studenten die bezorgd waren om het imago van hun eigen groep (de *ingroep*) geneigd waren om acties te ondersteunen die zouden moeten voorkomen dat de schade aan het imago plaats zou vinden. Zo bleek dat, in lijn met de resultaten van Iyer en collega's (2007), proefpersonen in deze studie eveneens meer geanticipeerde schaamte rapporteerden indien de voorgestelde plannen een negatiever effect hadden (als illegitiem werden ervaren) op het imago van Engeland.

Uit bovenstaande studies blijkt dus dat (toekomstige) imagoschade aan de eigen groep ervoor kan zorgen dat groepsleden zich (geanticipeerd) gaan schamen als gevolg van de acties van medegroepsleden. In lijn met deze eerdere bevindingen wordt in het huidige onderzoek daarom verwacht dat een toekomstige publieke bekendmaking van een overtreding van de eigen groep (bijv. eigen bedrijf of instelling) eveneens kan leiden tot de ervaring van geanticipeerde schaamte bij groepsleden (medewerkers van de instelling). Op basis van bovenstaande bevindingen wordt eveneens verwacht dat geanticipeerde schaamte in dit geval zal lei-

den tot meer bereidwilligheid om gedrag te veranderen teneinde een dergelijke publieke bekendmaking te voorkomen. Dit leidt tot de volgende hypothesen:

H1a: De dreiging van een publieke bekendmaking van een sanctie als gevolg van een overtreding van de eigen groep (bedrijf of instelling) zal leiden tot meer geanticipeerde schaamte dan wanneer de sanctie niet publiek bekendgemaakt wordt.

H1b: De dreiging van een publieke bekendmaking van een sanctie als gevolg van een overtreding van de eigen groep (bedrijf of instelling) zal leiden tot een hogere bereidwilligheid om het eigen gedrag te veranderen teneinde deze toekomstige publieke sanctie te voorkomen dan wanneer de sanctie niet publiek bekendgemaakt wordt.

H1c: De hogere bereidwilligheid om het eigen gedrag te veranderen zal afhankelijk zijn van de hoogte van de geanticipeerde schaamte. Personen die een hogere mate van schaamte anticiperen als gevolg van de publieke bekendmaking van een sanctie zullen meer geneigd zijn hun gedrag te veranderen dan personen die minder schaamte anticiperen.

Een belangrijke observatie uit de literatuur, verwerkt in hypothese H1c, is dat de mate van geanticipeerde schaamte directe gevolgen kan hebben voor de mate waarin een *naming en shaming*-interventie effect kan sorteren op de gedragsintenties van personen. Dit directe effect van geanticipeerde emoties op gedrag is consistent met diverse onderzoeken in de psychologische literatuur (bijv. Baumeister, Vohs, DeWall & Zhang, 2007). Interessant is verder op te merken dat personen vaak geneigd zijn de emoties die zij in de toekomst ervaren te overschatten, ook wel de *intensity bias* genoemd (Wilson & Gilbert, 2005). Deze overschatting van de intensiteit van emoties die personen in de toekomst ervaren, komt deels doordat mensen de mate waarin zij in staat zijn hun daadwerkelijk gevoelde emoties te reguleren onderschatten (Van Dijk, van Dillen, Rotteveel, Seip, 2015). De invloed van geanticipeerde emoties op gedragsintenties kan wellicht deels verklaard worden door deze overschatting van de intensiteit. Daarnaast werpt het de vraag op onder welke voorwaarden verwacht kan worden dat geanticipeerde emoties, en dan met name schaamte en trots, toenemen.

Een eerste factor is al benoemd en verwerkt in de hierboven geponeerde hypothesen, namelijk die van publieke bekendmaking. In het huidige onderzoek wordt met andere woorden verwacht dat publieke bekendmaking van een overtreding en bijbehorende sancties van de overheid, logischerwijs leiden tot een grotere bedreiging voor het publieke imago dan een situatie waarin een overtreding niet publiek bekendgemaakt wordt. Uit de literatuur kunnen echter nog twee andere factoren geïdentificeerd worden die van invloed kunnen zijn op de mate waarin personen zich geanticipeerd zullen schamen, te weten de mate waarin werknemers zich *betrokken voelen* bij hun organisatie alsmede de mate waarin de organisatie *ondersteunende (subjectieve) normen* kent die in het verlengde liggen van de gewenste gedragsverandering. Deze twee factoren worden hieronder kort toegelicht.

Wanneer het imago van een gedeelde groepsidentiteit bedreigd wordt door gedrag van mensen uit de eigen groep, kan groepsgebaseerde schaamte ontstaan (Lickel, Steele & Schmader, 2011). Dat het gedrag van anderen uit de ingroep emotionele implicaties voor onszelf kan hebben, kan worden verklaard vanuit de Sociale Identiteits Theorie (SIT; Tajfel & Turner, 1986). Deze theorie stelt dat mensen zichzelf niet alleen definiëren in termen van hun unieke, idiosyncratische kenmerken (persoonlijke drijfveren, fysieke kenmerken of vaardigheden), maar ook in termen van hun lidmaatschap van belangrijke groepen (bijv. gender, nationaliteit, organisatie). Naast een persoonlijke identiteit, hebben mensen volgens de SIT dus ook een sociale identiteit, die kan worden gedefinieerd als dat deel van iemands identiteit dat afhankelijk is van de groepen waartoe iemand behoort. Niet iedere groep heeft echter evenveel motivationele en emotionele waarde voor een persoon. Sommige groepen (bijv. nationaliteit of gender) kunnen minder belangrijk zijn voor een persoon, en zo minder van invloed zijn op de gedachten, emoties en gedragingen, dan andere groepen (bijv. een sportteam of een politieke partij). Personen kunnen zich met andere woorden in meer of mindere mate *identificeren* met een groep, en zich op die manier meer of minder *betrokken* voelen bij een groep (bijv. Leach et al., 2008). Verwacht wordt dan ook dat publieke bekendmaking van een sanctie vooral emotionele gevolgen zal hebben voor personen die zich sterk betrokken voelen, of in hogere mate identificeren met deze groep. Hieruit volgt de volgende hypothese:

H1d: De intensiteit van geanticiperde schaamte als gevolg van een publieke sanctie, is afhankelijk van de mate waarin personen zich betrokken voelen bij, of identificeren met, hun groep.

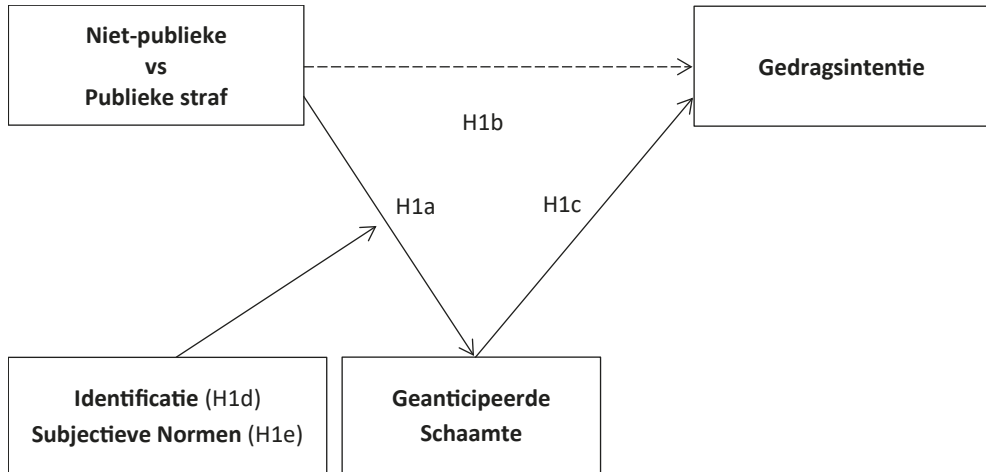
Uit het eerder beschreven onderzoek naar de effectiviteit van *naming en shaming* valt nog een tweede factor te identificeren die mogelijk van invloed is op de mate waarin personen zich geanticipeerd zullen schamen. Uit de eerdergenoemde effectstudies komt naar voren dat de effectiviteit mede afhankelijk is van de mate waarin een overtreding ook als 'goed' of 'fout' gekenmerkt wordt (zie bijv. Bavorova & Hirschauer, 2012). Dit komt overeen met inzichten uit de eerder genoemde 're-integratieve schaamte'-theorie van Braithwaite (1989), waarin wordt gesteld dat schaamte vooral opkomt indien er een zogenoemde 'value correspondence' bestaat tussen de regulerende instantie en de organisaties die gereguleerd worden. Instellingen moeten met andere woorden accepteren dat bepaald gedrag onwenselijk is voordat het waarschijnlijk is dat zij zich aan bepaalde gedragsregels zullen houden. Dit is ook duidelijk zichtbaar in de eerdergenoemde handavingspiramide (zie figuur 2.1), waar organisaties *vooraf* overtuigd dienen te worden van de wenselijkheid van de gestelde normen en gedragsregels. Dit suggereert dat de *subjectieve normen* die organisaties en hun medewerkers erop nahouden, overeen moeten komen met de normen die worden voorgeschreven door regulerende instanties.

Volgens de theorie van gepland gedrag (bijv. Ajzen, 1991) zijn subjectieve normen een belangrijke determinant van menselijk gedrag. Volgens deze theorie hebben onze verwachtingen over wat anderen zullen vinden van ons gedrag een grote invloed op onze intenties om specifiek gedrag ook daadwerkelijk te vertonen. De anticipatie dat anderen ons gedrag zullen afkeuren, motiveert mensen om het gedrag in kwestie niet te vertonen. Omdat de afkeuring van belangrijke anderen een belangrijke determinant van schaamte is, wordt dan ook verwacht dat personen meer geanticipeerde schaamte zullen rapporteren indien zij denken dat anderen in hun omgeving het betreffende gedrag zullen afkeuren. Hieruit volgt de laatste hypothese over de werking van *naming en shaming* die in het huidige onderzoek getoetst zal worden:

H1e: De intensiteit van geanticipeerde schaamte als gevolg van een publieke sanctie, is afhankelijk van de mate waarin personen denken dat belangrijke anderen (d.w.z., medegroepsleden) het gedrag zullen afkeuren, en dus van de mate waarin de subjectieve normen congruent zijn met het normatieve kader dat door de interventie geïmpliceerd wordt.

Op basis van de hierboven geponeerde hypothesen is het nu mogelijk om de verwachtingen modelmatig te schetsen (zie figuur 2.3). Voor de duidelijkheid zijn de betreffende hypothesen in het model verwerkt. Statistisch gezien spreken we in dit model over een gemodereerde mediatie (Preacher, Rucker & Hayes, 2007). Verwacht wordt met andere woorden dat publieke bekendmaking van een sanctie zal leiden tot een verhoging van geanticipeerde schaamte, maar vooral bij personen die zich in hoge mate identificeren met hun organisatie en bij personen wier subjectieve normen congruent zijn met het normatieve kader van de interventie. Verwacht wordt tevens dat geanticipeerde schaamte een direct effect zal hebben op de gedragsintenties van personen: naarmate men zich meer denkt te zullen schamen, zullen personen meer bereidwillig blijken hun gedrag te veranderen en zal een *naming en shaming*-interventie dus meer effectief zijn.

Figuur 2.3 Hypothesen *Naming en shaming*: straf sorteert effect op gedragsintenties indirect via geanticipeerde schaamte. Het additionele effect van publieke bekendmaking van een straf wordt (mede) bepaald door de normatieve overwegingen en de mate van identificatie van de betrokkenen.

2.4.2 *Naming en faming en de potentiële rol van geanticipeerde trots*

Onderzoek naar de effectiviteit en doelmatigheid van *naming en faming* als gedragsinterventietechniek is nagenoeg afwezig. Dit is ook te zien figuur 2.2, waar het gebruik in de literatuur van de woordenstring 'naming and shaming' is afgezet tegen dat van 'naming and faming' en de conceptueel gelijkende woordenstring 'naming and praising'. Naming and faming kent *geen* hits in de literatuur, waar naming and praising slechts sporadisch gebruikt wordt. Eenzelfde verschil treedt op in wetenschappelijke publicaties (Web of Science, 2016): de woordenstring 'naming and shaming' leidt tot 58 hits, terwijl 'naming and faming' 1 hit, en 'naming and praising' geen hits opleveren.

Dat betekent niet dat er geen onderzoek naar het effect van *naming en faming* uitgevoerd is. Immers, veel van de eerdergenoemde effectstudies betreffen eigenlijk ook *naming en faming*: het uitdelen van sterren (zoals in Engeland en Denemarken) is een strategie waarbij niet alleen de slechtste maar ook de beste instellingen geïdentificeerd (kunnen) worden. De nadruk op *naming en shaming* in plaats van *naming en faming* is verwonderlijk gegeven het feit dat uit gedragswetenschappelijk onderzoek duidelijk blijkt dat de motivatie om iets negatiefs te vermijden andere psychologische processen aanspreekt dan de motivatie om iets positiefs te willen ervaren (bijv. Higgins, 1998). Als zodanig kan dan ook gesteld worden dat de eerdergenoemde effectstudies eigenlijk een 'confound' kennen, waarbij de invloed van shaming vs. faming op compliance niet eenduidig te onderscheiden valt. Het is zelfs

goed mogelijk dat het succes van *naming en shaming*-interventies ook deels ligt in deze gecombineerde aanpak van bestraffen en belonen. Om die reden worden in het huidige onderzoek beide interventietechnieken tegen elkaar afgezet om de werking van beide gedragsinterventietechnieken, en de rol van de bijhorende emoties, beter te begrijpen.

Een van de weinige onderzoeken naar het effect van een publieke beloning op gedrag komt van Handgraaf en collega's (Handgraaf, Van Lidth de Jeude & Appelt, 2013). Zij onderzochten het effect van belonen op energiebesparend gedrag van werknemers van een Nederlands energiebedrijf. Deelnemende werknemers kregen een e-mail met daarin de boodschap dat zij zouden worden gemonitord op energiegebruik op hun werkplek. Werknemers kregen te horen dat zij een monetaire (0 tot 5 euro) of een 'sociale' beloning (een cijfer tussen 5 en 10 met een normatieve uitspraak lopend van 'jammer genoeg' [5] tot 'fantastisch gedaan!' [10]) zouden krijgen afhankelijk van de mate van hun energieconsumptie. De helft van hen kreeg vervolgens te horen dat deze beloning publiek bekend werd gemaakt, door het verschaffen van een overzicht waarin hun eigen energiegedrag werd vergeleken met dat van hun collega's. De andere helft van de proefpersonen kreeg deze informatie niet. De resultaten lieten zien dat het energiegebruik op zowel de korte (gedurende de interventie van drie weken) als lange termijn (acht weken na de interventie) significant daalde als gevolg van het publiek bekendmaken van de beloning. Ook het soort beloning had effect: een sociale beloning sorteerde meer effect dan een monetaire beloning. Deze onderzoekers keken echter niet expliciet naar de emotionele overwegingen (trots) in anticipatie op de beloning.

Trots is een positieve emotie die als zeer prettig wordt ervaren en die vaak gepaard gaat met een verhoogde zelfwaardering (Tracy & Robins, 2007). Net als schaamte kent de emotie trots een sterk sociaal karakter. Zo komt de emotie vaak op als gevolg van het bereiken of voldoen aan bepaalde sociale standaarden. Of, zoals Tangney en collega's stellen: 'When we do the "right thing", positive feelings of pride and self-approval are likely to result' (Tangney, Stuewig & Mashek, 2007; p. 347). Het hoeft geen verrassing te zijn dat mensen de emotie schaamte over het algemeen trachten te vermijden, terwijl personen gevoelens van trots juist trachten te ervaren. Op die manier hebben beide emoties de kracht om gedrag te sturen in overeenstemming met sociale normen en standaarden. Samen met de emotie schuld worden deze emoties dan ook vaak gekenschetst als *morele emoties* met als functie het reguleren van menselijk gedrag in een complexe sociale omgeving (bijv. Haidt, 2003; Tangney, Stuewig & Mashek, 2007). Ook voor de emotie trots geldt dat gevoelens en uitingen van de emotie versterkt kunnen worden wanneer gedrag zichtbaar en publiek is, vooral wanneer een prestatie direct naar de persoon te herleiden is (bijv. Exline & Lobel, 2001).

Omdat mensen geneigd zijn om positieve emoties te ervaren, kan de anticipatie op trots sterk motiverend werken (bijv. Williams & DeSteno, 2008). Onderzoek laat zelfs zien dat de ervaring van trots averechts kan werken: mensen die zich trots voelen, kunnen het gevoel hebben hun doelen te hebben bereikt, en gaan als het ware achterover leunen om te genieten van hun succes. Dat blijkt bijvoorbeeld uit onderzoek van Patrick, Chun, en MacInnis (2009) naar snoepgedrag. Zij vonden dat alleen de anticipatie op trots leidde tot meer beheersing en controle (minder snoepen; zie ook Van der Pligt & Vliek, 2014). Ander onderzoek laat zelfs zien dat de anticipatie op trots effectiever kan zijn dan de anticipatie op schaamte, waarschijnlijk omdat mensen liever na willen denken over hoe trots ze zich kunnen voelen dan over hoezeer ze zich zouden schamen (zie Winterich & Haws, 2011).

Net als schaamte, kan trots ook ervaren en geanticipeerd worden als gevolg van een succes of beloning van (leden van) de groep waartoe men behoort. Dat blijkt bijvoorbeeld uit onderzoek van Harth, Leach en Kessler (2013) onder Duitse studenten. Zij vonden dat een (fictief) krantenartikel waaruit bleek dat Duitsland een grote bijdrage leverde aan wereldwijde milieubescherming, studenten zich bovengemiddeld trots deed voelen. Een soortgelijk effect werd op gedragsintenties gevonden: de mate waarin studenten zich trots voelden, was gerelateerd aan de bereidwilligheid geld te doneren (maar alleen voor het Duitse milieu). Voor zover bekend bestaat er echter geen evidentie van groepsgebaseerde geanticipeerde trots en de relatie ervan tot de bereidwilligheid om gedrag te veranderen teneinde deze trots te bereiken. Toch kunnen we op basis van bovenstaande studies en de inzichten uit de literatuur over (geanticipeerde) schaamte enkele hypothesen herleiden:

H2a: Een mogelijke publieke bekendmaking van een beloning als gevolg van een goed resultaat van de eigen groep (bedrijf of instelling) zal leiden tot meer geanticipeerde trots dan wanneer de beloning niet publiek bekendgemaakt wordt.

H2b: Een mogelijke publieke bekendmaking van een beloning als gevolg van een goed resultaat van de eigen groep (bedrijf of instelling) zal leiden tot een hogere bereidwilligheid om het eigen gedrag te veranderen teneinde deze toekomstige publieke beloning mogelijk te maken dan wanneer de sanctie niet publiek bekendgemaakt wordt.

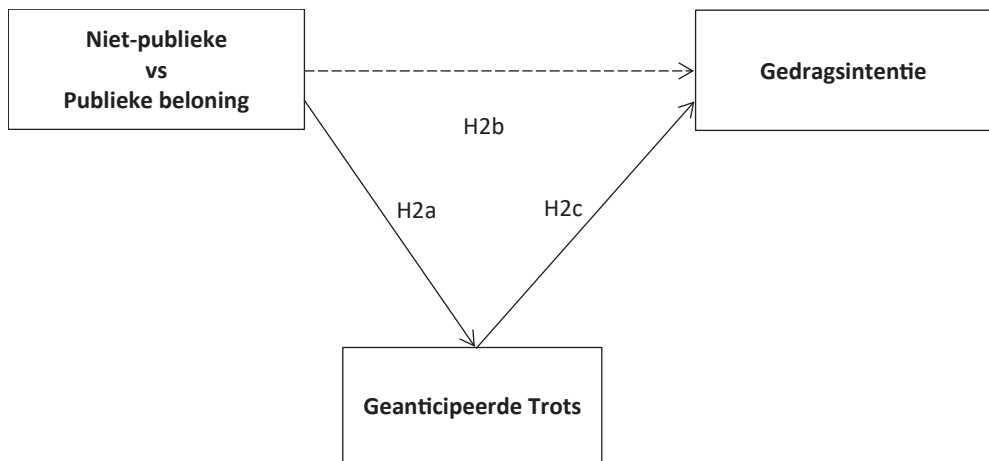
H2c: De hogere bereidwilligheid om het eigen gedrag te veranderen zal afhankelijk zijn van de hoogte van de geanticipeerde trots. Personen die een hogere mate van trots anticiperen als gevolg van de publieke bekendmaking van een beloning zullen meer geneigd zijn hun gedrag te veranderen dan personen die minder trots anticiperen.

Een belangrijk verschil tussen trots en schaamte ligt hierin dat mensen schaamte graag vermijden terwijl zij trots vaak graag willen ervaren. Eén manier om schaamte te vermijden is de schaamte te ontkennen. Deze ontkenning is vooral eenvoudig als men weinig emotioneel betrokken is bij de schaamtevolle gebeurtenis (en men zich bijvoorbeeld weinig identificeert met de eigen groep; zie bijv.

Spears, 2001) of wanneer men zich kan beroepen op de omgeving en de normen die zij erop nahoudt (zoals in het geval van de subjectieve normen). Echter, omdat *iedereen* zich graag positief voelt (in het Westen dan tenminste; bijv. Heine, Lehman, Markus & Kitayama, 1999; Taylor & Brown, 1994), wordt verwacht dat zelfs mensen die zich weinig betrokken voelen bij een organisatie of groep, en voor mensen wier subjectieve normen niet in overeenstemming zijn met de gedragsinterventie, zich *toch* graag trots zullen willen voelen. Als gevolg hiervan wordt niet verwacht dat betrokkenheid of subjectieve normen een effect zullen hebben op de intensiteit van de geanticiperde trots als gevolg van een publieke beloning.

Op basis van de hierboven genoemde hypothesen is het nu mogelijk om de verwachtingen voor *naming en faming* modelmatig te schetsen (zie figuur 2.4). In onderstaande figuur zijn wederom de betreffende hypothesen in het model verwerkt. Statistisch gezien spreken we in dit model over een mediatiemodel (Preacher et al., 2007). Verwacht wordt met andere woorden dat publieke bekendmaking van een beloning zal leiden tot een verhoging van geanticiperde trots. Verwacht wordt tevens dat geanticiperde trots een direct effect op de gedragsintenties van personen zal hebben: naarmate men zich meer denkt trots te zullen voelen, zullen personen meer bereidwillig blijken hun gedrag te veranderen en zal een *naming en faming*-interventie dus meer effectief zijn

Figuur 2.4 Hypothesen *Naming en faming*: beloning heeft effect op gedragsintenties indirect via geanticiperde trots.

2.5 OVERZICHT VAN DE UITGEVOERDE STUDIES

Er werden drie studies uitgevoerd om de voorgestelde hypothesen te onderzoeken. Alle studies maakten gebruik van hypothetische scenario's waarbij een

ingroep beloond of bestraft werd als gevolg van bepaald gedrag. Na zich in de scenario's te hebben ingeleefd, beantwoordden deelnemers diverse vragen om te achterhalen hoe zij reageerden op deze hypothetische scenario's, met als belangrijkste metingen de mate waarin deelnemers de emoties schaamte en/of trots zouden ervaren alsook hun gedragsintenties (d.w.z., de mate waarin deelnemers de intentie hadden om hun gedrag in lijn te brengen met de gewenste uitkomst van de gedragsinterventietechniek).

In *Studies 1 en 2* moesten deelnemers (studenten aan de Universiteit van Amsterdam) zich voorstellen dat aan de UvA (hun ingroep) zeer veel [shame] of juist zeer weinig [fame] werd geplagieerd. Deze benadering is gekozen op basis van eerder gerefereerd onderzoek naar schaamte van Smith en collega's (2002) waarbij eveneens voor een scenario werd gekozen waarin de protagonist plagiaat pleegde om schaamte op te wekken. Deelnemers aan *Studies 1 en 2* moesten zich verder voorstellen dat dit gedrag werd bestraft in het geval van veel plagiaat, of beloond in het geval van weinig plagiaat. Eén deel van de proefpersonen kreeg vervolgens te lezen dat deze boete (beloning) publiek bekend zou worden gemaakt (bijv. in kranten of online), terwijl de rest van de proefpersonen deze informatie niet kreeg. Op deze wijze werd getracht de essentie van *naming en shaming* (faming)-interventies na te bootsen. Publieke bekendmaking is immers een essentieel onderdeel van dergelijke interventies.

In *Studie 3* werd gebruikgemaakt van een doelgroep waarbinnen de roep om transparantie en verantwoording als gevolg van de kredietcrisis in 2007 alleen maar lijkt te zijn toegenomen: de financiële dienstverlening. Medewerkers van ondernemingen in de financiële dienstverlening werden benaderd en hun werd gevraagd zich in te leven in een hypothetisch scenario. Deelnemers moesten zich inleven in een situatie waarin hun onderneming beloond of bestraft werd vanwege de governancestructuur binnen hun onderneming. Zo werd deelnemers gevraagd zich voor te stellen dat hun onderneming jarenlang in clustermunitie blijkt te hebben belegd vanwege een gebrekkige interne governancestructuur. Omdat veel van de slachtoffers van clustermunitie burgers en kinderen zijn, is de aanschaf en het gebruik van dergelijke munitie sinds 2008 door meer dan honderd landen, waaronder Nederland, verboden. Verwacht werd dat een dergelijk scenario gevoelens van schaamte zou kunnen opwekken in de deelnemers. Ook hier werden geanticiperde emoties gemeten, evenals gedragsintenties bij deelnemers om de governancestructuur binnen de eigen onderneming te helpen waarborgen.

In Studie 1 werden de diverse verbanden tussen de centrale variabelen, weergegeven in de figuren 2.3 en 2.4, onderzocht. Doel van de studie was evidentie te vinden voor het voorgestelde patroon van verwachtingen en de betrouwbaarheid van meetinstrumenten vast te stellen. Meer specifiek werd onderzocht of deelnemers meer geanticipeerde emoties zouden ervaren indien een beloning of bestraffing (Handhavingsvorm) publiek bekend werd gemaakt of niet (Bekendmaking), en of de geanticipeerde emoties een relatie zouden vertonen met gedragsintenties bij de deelnemers. Daarnaast werden ook diverse metingen verricht van variabelen die theoretisch interessant en potentieel van invloed zouden kunnen zijn op de voorgestelde verbanden.

3.1 METHODE

3.1.1 *Deelnemers*

Een willekeurige steekproef van studenten aan de Universiteit van Amsterdam fungeerde als deelnemersgroep ($N = 210$; 105 vrouwen, 80 mannen, 25 missing; $M_{\text{leeftijd}} = 21.77$ jaar; $SD_{\text{leeftijd}} = 2.37$; $M_{\text{studiejaar}} = 2.62$; $SD_{\text{studiejaar}} = 1.32$). Zij werden willekeurig toegewezen aan één van vier condities in een 2 (Handhavingsvorm: belonen vs. straffen) $\times$ 2 (Bekendmaking: privé vs. publiek) tussenproefpersonen factorieel design.

3.1.2 *Procedure*

Alle deelnemers werden geworven op verschillende campussen van de UvA. Deelnemers kregen een vergoeding van twee euro aangeboden indien zij bereid waren een korte vragenlijst in te vullen (er is niet bijgehouden hoeveel van de aangesproken studenten hun medewerking weigerden). Bij akkoord gaven zij voor aanvang schriftelijk toestemming (informed consent) en ontvingen zij de vragenlijst, uitgeprint op A4-papier, bestaande uit twee pagina's dubbelzijdig geprint, met in totaal 52 vragen en een kort scenario in de volgende volgorde: *sociale identificatie, scenario-beschrijving, geanticipeerde emoties, attitude, subjectieve normen, waargenomen controle,*

gedragsintenties, voorgaand gedrag, rechtvaardigheid, pakkans, demografische gegevens, en manipulatiechecks. Na het invullen kregen deelnemers informatie over de achtergrond van het onderzoek en ontvingen zij de financiële vergoeding voor hun deelname.

3.1.3 *Materialen*

Voor de overzichtelijkheid worden hier alleen de centrale variabelen samengevat. Daarnaast vonden exploratief aan het eind van de studie nog diverse andere metingen plaats om beter inzicht te krijgen in het proces. Zie voor een overzicht van deze variabelen tabel 3.1. Door het gehele onderzoek konden deelnemers hun antwoord op stellingen geven op 7-punts Likertschalen, lopend van 1 (*helemaal niet mee eens*) tot 7 (*helemaal mee eens*) tenzij anders aangegeven.

Identificatie

De mate van identificatie met de UvA werd gemeten met behulp van vier items (bijv. 'Ik zie mijzelf als UvA-student'; $M = 4.99$, $SD = 1.05$; $\alpha = .85$; Doosje, Ellemers & Spears, 1995).

Scenario's

Deelnemers kregen een kort scenario te lezen. In het scenario lazen proefpersonen dat fraude binnen universiteiten de laatste tijd een veelbesproken onderwerp in het nieuws is. Afhankelijk van Handhavingsvorm (belonen vs. straffen) moesten proefpersonen zich voorstellen dat: een overheidsinspectie constateert dat studenten aan de UvA bijzonder weinig [bijzonder veel] plagiëren,¹ dat de UvA om deze reden in de top 3 staat van Nederlandse universiteiten waar het minst [meest] geplagieerd wordt door studenten, en dat de overheid om deze reden de UvA beloont [bestraft] met een bedrag van 300.000 euro.² Proefpersonen in de publieke bekendmakingscondities lazen verder dat deze beloning [bestrafing] publiek bekendgemaakt zou worden. Proefpersonen in de privécondities kregen hierover geen informatie. Het scenario sloot af met de opmerking dat de overheid op deze wijze hoopte ervoor te zorgen dat studenten in het vervolg de regels omtrent plagiëren beter zouden naleven.

-
1. Een definitie van plagiëren werd gegeven als: '...het overnemen van iemands tekst, creatie, idee of element daaruit zonder diens toestemming of vermelding en voor te stellen als eigen vinding of werk.'
  2. In een pilot onder 52 studenten aan de UvA werd gevraagd wat zij een rechtvaardige boete zouden vinden voor universiteiten waar veelvuldig door studenten geplagieerd werd. Het gemiddelde rechtvaardige boetebedrag uit deze pilot ($M = 292.579,25$) werd afgerond gebruikt in dit scenario.

Geanticipeerde emoties

Proefpersonen werd gevraagd aan te geven in hoeverre ze de volgende emoties zouden ervaren: 'als bovenstaande zou plaatsvinden voel ik mij...': [schaamte] *ongemakkelijk, beschaamd, gegeneerd*; [trots] *waardig, uitzonderlijk goed, trots*. Deze vragenlijst is afgeleid uit onderzoek van Shepherd, Spears en Manstead (2013) om geanticipeerde schaamte ($\alpha = .85$) en trots ($\alpha = .86$) te meten.

Subjectieve normen

Met behulp van zes items werden de drie verschillende componenten van subjectieve normen gemeten (zie Ajzen & Driver, 1991; 1 = *helemaal niet*, 7 = *helemaal wel*). *Prescriptieve normen* werden gemeten met twee items: 'Geef aan in hoeverre u denkt dat mede-UvA-studenten plagiëren afkeuren'; '... u denkt dat mede-UvA-studenten plagiëren tolereren [omgescoord]' ($r = .27, p < .001$). *Descriptieve normen* werden gemeten met twee items: '... u denkt dat mede-UvA-studenten zich weerhouden van plagiëren'; '... u denkt dat mede-UvA-studenten plagiëren [omgescoord]'; $r = .41, p < .001$). *Motivatie om te voldoen* werd eveneens gemeten met twee items, één voor prescriptieve normen ('... u het belangrijk vindt wat mede-UvA-studenten vinden) en één voor descriptieve normen ('...u het belangrijk vindt wat mede-UvA-studenten doen'; $r = .55, p < .001$).

Zoals voorgesteld door Ajzen (1991; zie ook Ajzen & Driver, 1991), werden voor analyse de items van *prescriptieve normen* omgescoord tot een schaal lopend van -3 (*tolereren*) tot +3 (*afkeuren*), samengenomen en vermenigvuldigd met de bijbehorende motivatie om te voldoen (gescoord op een unipolaire wijze (1 = *helemaal niet*, 7 = *helemaal wel*). Hetzelfde gold voor de items van de *descriptieve normen* van -3 (*plagiëren*) tot +3 (*weerhouden*). Deze samengestelde schalen werden gebruikt in de gemodereerde mediatieanalyse en beschreven in de resultaten.

Gedragsintenties

Vier items werden gebruikt om gedragsintenties bij proefpersonen te meten ('Ik zou medestudenten weerhouden van plagiëren', 'Ik zou het aan het licht brengen als medestudenten plagiëren', 'Ik ben niet van plan te gaan plagiëren', 'Ik zou een petitie tegen plagiaat op de UvA ondertekenen'; $\alpha = .70$; 1 = *helemaal oneens*, 7 = *helemaal eens*).

Demografische gegevens

Gender, leeftijd, opleiding en jaar van studie werden gevraagd.

Manipulatiecheck

Twee vragen werden gesteld teneinde te controleren of proefpersonen het scenario goed hadden gelezen/onthouden: 'Welk bedrag werd er genoemd in het scenario?' [open], 'Werd dit bedrag publiekelijk bekendgemaakt?' [ja/nee/weet niet].³

Tabel 3.1 Overige afhankelijke metingen Studie 1

Variabele	# items	Betrouwbaarheid	Schaal	Bron
Attitude	10	$\alpha = .89$	7-punts	Ajzen & Driver, 1991
<i>'Ik vind plagiëren...': Bijv.: ineffectief-effectief, dom-intelligent, negatief-positief</i>				
Gedragcontrole*	6		5-punts	Ajzen & Driver, 1991
<i>'De volgende factoren verhogen de kans dat ik zal gaan plagiëren...': tijdsdruk, gebrek aan motivatie/controler</i>				
Vorig gedrag	3	$\alpha = .78$	7-punts	Ajzen, 2002
<i>'Ik heb wel eens...': Bijv.: plagiaat gepleegd, informatie overgenomen zonder bronvermelding</i>				
Rechtvaardigheid	3	$\alpha = .86$	7-punts	Ouwerkerk et al., 2009
<i>'In hoeverre vindt u de opgelegde straf/beloning...': rechtvaardig, eerlijk, passend</i>				
Pakkans	3	$\alpha = .86$	7-punts	Ajzen, 2002
<i>'Hoe groot acht u de kans dat...': Bijv.: dat er een inspectie plaatsvindt (zeer klein – zeer groot)</i>				

* *Gedragcontrole* werd gemeten met drie items. De items maten in hoeverre 'Tijdsdruk', 'Motivatie' en 'Controle voor fraude aan de universiteit' de kans op fraude zouden verhogen. Vervolgens werd gemeten hoe hoog men de kans inschatte dat deze situaties zich zouden voordoen in de toekomst. De items werden geschaald op een 5-puntsschaal, lopend van 1 (*zeer mee oneens*) tot 5 (*zeer mee eens*). Om tot een score van *Gedragcontrole* te komen, werden de items gehercodeerd (-2 tot + 2) en vermenigvuldigden we de bijbehorende items van de twee sets items met elkaar (Ajzen & Driver, 1991).

3.2 RESULTATEN

3.2.1 *Manipulatiecheck*

Vijfentwintig deelnemers gaven een verkeerd bedrag op. Omdat deze deelnemers 3.000.000 i.p.v. 300.000 invulden, zijn zij toch geïnccludeerd in de analyse: er werd niet verwacht dat een foutief antwoord zou leiden tot een ondermijning van de geest van de manipulatie (wellicht zelfs het tegendeel). Meer problematisch waren de antwoorden op de vraag over publieke bekendheid, waarbij 43 deelnemers een foutief antwoord gaven. Deze grote hoeveelheid foutieve antwoorden zijn achteraf waarschijnlijk veroorzaakt door het feit dat ook in de privécondities in het scenario gesproken werd over 'in het nieuws' zijn (zie scenariobeschrijving hierboven). Daarnaast is het waarschijnlijk dat de vraag ook deels misleidend was, aangezien

3. Deze manipulatiechecks werden bij de eerste honderd deelnemers mondeling afgenomen.

de vraag feitelijk moeilijk te beantwoorden was in de privécondities, waar immers geen sprake was van een publieke bekendmaking. Om die reden zijn voor de analyse alle deelnemers gebruikt.

3.2.2 *Analyse*

In eerste instantie werden alle afhankelijke maten geanalyseerd met een variantie-analyse (ANOVA) met Handhavingsvorm en Bekendmaking als tussenproefpersoon-factoren, waarna het voorgestelde model werd getoetst middels een gemode-reerde mediatieanalyse (Hayes, 2013; Preacher et al., 2007).

3.2.3 *Afhankelijke maten (effecten)*

Naast de hieronder beschreven effecten, werden geen andere hoofd- of interactie-effecten gevonden op de afhankelijke maten (alle F 's < 1 ; voor alle gemiddelden zie tabel 3.2).

Pakkans

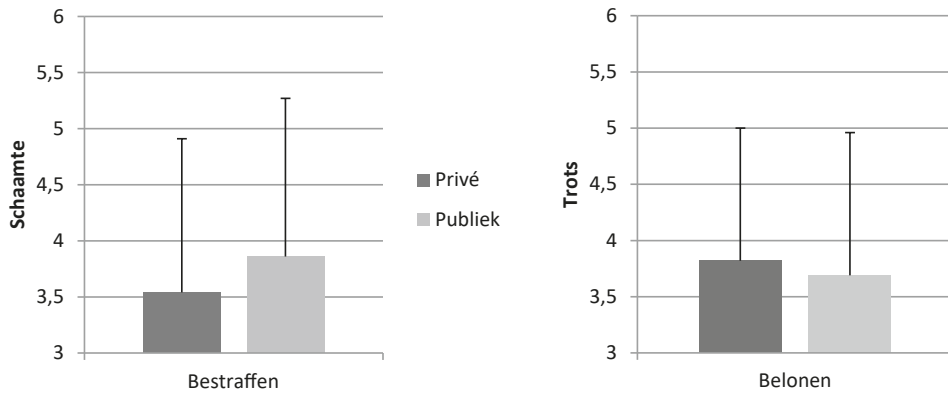
Handhavingsvorm sorteerte een hoofdeffect op de waargenomen kans dat de situatie beschreven in het scenario daadwerkelijk zou plaatsvinden, $F(1, 205) = 7.98$, $p = .005$, $\eta_p^2 = .04$. Respondenten vonden het bestraffingsscenario waarschijnlijker ($M = 3.99$, $SD = 1.11$) dan het beloningsscenario ($M = 3.55$, $SD = 1.14$).

Geanticipeerde emoties

Handhavingsvorm sorteerte een hoofdeffect op geanticipeerde schaamte, $F(1, 201) = 31.61$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .14$, en trots, $F(1, 201) = 65.48$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .25$. Deelnemers in de bestraffingscondities rapporteerden meer schaamte ($M_{\text{schaamte}} = 3.72$, $SD = 1.39$) en minder trots ($M_{\text{trots}} = 2.44$, $SD = 1.07$), dan proefpersonen in de beloningscondities ($M_{\text{schaamte}} = 2.62$, $SD = 1.33$; $M_{\text{trots}} = 3.76$, $SD = 1.22$).

Het verwachte effect van Bekendmaking bleef uit (F 's < 1 , *ns*). Deelnemers rapporteerden met andere woorden niet meer geanticipeerde schaamte [trots] indien een straf [beloning] publiek bekend werd gemaakt (zie figuur 3.1). Hypothese 1a en 2a werden niet bevestigd.

Figuur 3.1 Trots en schaamte als functie van bekendmaking en handhaving (standaarddeviaties weergegeven met verticale lijnen).

Tabel 3.2 Gemiddelde scores op afhankelijke metingen

Afhankelijke variabele	Bekendmaking	Handhavingsvorm	
		Belonen <i>M (SD)</i>	Bestrafen <i>M (SD)</i>
Geanticiperde schaamte	<i>Privé</i>	2.54 (1.27)	3.54 (1.37)
	<i>Publiek</i>	2.73 (1.41)	3.86 (1.41)
Geanticiperde trots	<i>Privé</i>	3.82 (1.18)	2.43 (1.11)
	<i>Publiek</i>	3.69 (1.27)	2.44 (1.08)
Gedragintenties	<i>Privé</i>	4.22 (1.11)	4.25 (1.24)
	<i>Publiek</i>	4.38 (1.07)	4.12 (1.16)
Attitude	<i>Privé</i>	2.51 (1.16)	2.54 (1.07)
	<i>Publiek</i>	2.28 (0.94)	2.56 (1.21)
Prescriptieve norm	<i>Privé</i>	4.97 (1.14)	4.69 (1.09)
	<i>Publiek</i>	4.94 (0.96)	4.97 (1.10)
Descriptieve norm	<i>Privé</i>	4.10 (1.10)	4.09 (1.25)
	<i>Publiek</i>	4.14 (1.02)	4.13 (1.20)
Motivatiernorm	<i>Privé</i>	3.17 (1.32)	3.46 (1.31)
	<i>Publiek</i>	3.65 (1.40)	3.45 (1.20)
Voorgaand gedrag	<i>Privé</i>	2.81 (1.79)	2.94 (1.77)
	<i>Publiek</i>	2.77 (1.60)	2.64 (1.46)
Rechtvaardigheid	<i>Privé</i>	3.94 (1.19)	3.98 (1.44)
	<i>Publiek</i>	4.03 (1.30)	4.02 (1.49)
Pakkans	<i>Privé</i>	3.39 (1.12)	4.03 (1.11)
	<i>Publiek</i>	3.67 (1.14)	3.95 (1.12)

3.2.4 *Toetsing van het voorgestelde model*

Om de voorgestelde modellen (zie de figuren 2.3 en 2.4) te toetsen, werden onderstaande gemedereerde mediatieanalyses apart uitgevoerd voor de bestraffingscondities (*naming en shaming*; $n = 105$) en beloningscondities (*naming en faming*; $n = 105$).

Naming en shaming

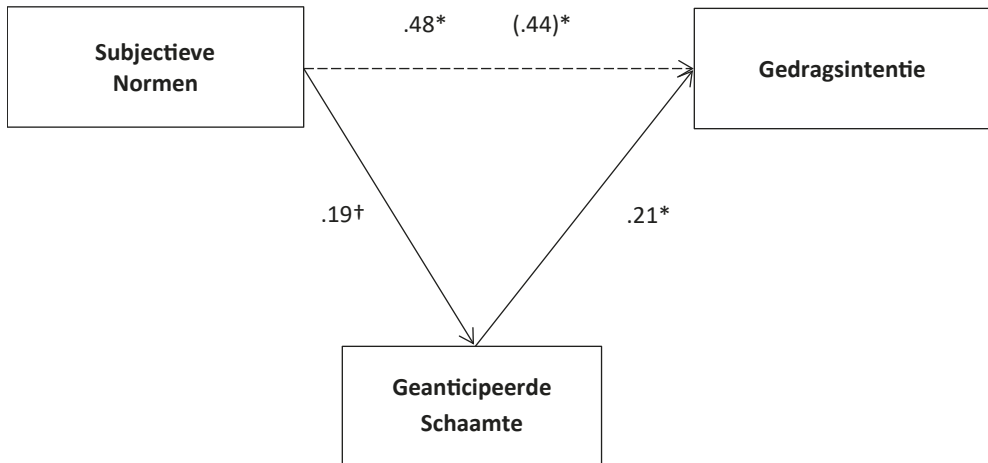
Uit de gemedereerde mediatieanalyse bleek dat geanticipeerde schaamte een uniek en gemiddeld positief effect op gedragsintenties sorteerde, $t(102) = 3.35$, $\beta = .32$, $p = .001$. Deelnemers die een hogere mate van schaamte anticipeerden, waren ook meer geneigd hun gedragsintenties ten positieve te veranderen (d.w.z., in lijn met de beoogde verandering van de *naming en shaming*-interventie). Dit was in lijn met hypothese 1c.

Er bleek geen effect van Bekendmaking op geanticipeerde schaamte ($F < 1$, *ns*). Het leek met andere woorden niet uit te maken of de straf publiek bekend werd gemaakt of niet, deelnemers rapporteerden evenveel geanticipeerde schaamte in beide condities. Ook bleek de mate van identificatie niet gerelateerd aan de mate waarin deelnemers geanticipeerde emoties rapporteerden ($F < 1$, *ns*). Deelnemers die zich meer met de UvA identificeerden, gaven er met andere woorden geen blijk van dat zij meer schaamte anticipeerden dan deelnemers die zich in mindere mate identificeerden. Hypothese 1d werd niet bevestigd.

Er bleek wel deels evidentie te bestaan voor de verwachte relatie tussen subjectieve normen en geanticipeerde schaamte. Deelnemers wier subjectieve normen meer overeenkwamen met het normatieve kader van de interventie (dat plagiëren iets is wat men afkeurt en bestraffen mag) rapporteerden marginaal significant meer geanticipeerde schaamte, $\beta = .19$, $p = .052$. De verwachte interactie met Bekendmaking bleef uit ($F < 1$, *ns*). Hypothese 1e werd gedeeltelijk bevestigd.

Om te onderzoeken of de bereidwilligheid om het eigen gedrag te veranderen afhankelijk was van de subjectieve normen van deelnemers, werd een mediatieanalyse uitgevoerd met schaamte als mediërende variabele. Hieruit bleek dat subjectieve normen een direct effect hadden op gedragsintenties en dat dit effect gedeeltelijk verklaard kon worden door de schaamte die men anticipeerde als gevolg van de bestraffing, al was het indirecte effect klein en bereikte het geen statistische significantie bij een betrouwbaarheidsniveau van 95%, $b = .01$, 95% BI [-.0008; .033] (zie ook figuur 3.2). Hypothese 1c werd gedeeltelijk bevestigd.

Figuur 3.2 Gestandaardiseerde regressiegewichten voor de relatie tussen subjectieve normen en gedragsintenties gemedieerd door geanticipeerde schaamte.

* $p < .05$, † $p < .10$

Naming en faming

Uit de analyse bleek dat geanticipeerde trots geen effect sorteerde op gedragsintenties, $t(102) < 1$, *ns*. De anticipatie op trotse gevoelens zorgde met andere woorden niet voor meer bereidwilligheid om gedrag te veranderen. Hypothese 2c werd niet bevestigd. Ook bleek er geen effect van Bekendmaking op geanticipeerde trots, $t(102) < 1$, *ns*. Het leek met andere woorden niet uit te maken of de beloning publiek bekend werd gemaakt of niet, deelnemers rapporteerden evenveel geanticipeerde trots in beide condities. Het model in figuur 2.4 kan dus niet bevestigd worden.

Uit verdere exploratieve analyses bleek ook dat de mate van identificatie niet gerelateerd was aan geanticipeerde trots. Deelnemers die zich meer met de UvA identificeerden, voelden zich niet trotser als de UvA een beloning zou krijgen dan deelnemers die zich weinig identificeerden met de UvA. Er werd een onverwachte relatie tussen subjectieve normen en geanticipeerde trots gevonden. Deelnemers wier subjectieve normen meer overeenkwamen met het normatieve kader van de interventie (dat weinig plagiëren iets is wat men goedkeurt en belonen mag) rapporteerden meer geanticipeerde trots ($\beta = .24$, $p = .015$).

3.3 CONCLUSIE

Ten eerste lijkt de manipulatie van bekendmaking weinig effect gesorteerd te hebben. Deelnemers aan dit onderzoek anticipeerden niet meer schaamte [trots] te zul-

len ervaren indien een financiële straf als gevolg van plagiaat aan de UvA publiek bekendgemaakt zou worden. Hypotheses 1a en 2a werden met andere woorden niet ondersteund in de huidige studie.

Het uitblijven van dit effect kan meerdere oorzaken hebben. Omdat mensen over het algemeen negatieve emoties trachten te vermijden en positieve te ervaren (bijv. Higgins, 1998), kan het zijn dat deelnemers zich niet lieten verleiden na te denken over deze negatieve emotie schaamte in de toekomst. Een andere potentiële verklaring ligt besloten in de gebruikte methode. Wellicht is er verwarring ontstaan in het scenario, daar in zowel het publieke als het niet publieke scenario werd verwezen naar 'het nieuws' ('Plagiaat is de laatste tijd veel in het nieuws'). Tevens is de manipulatie wellicht te subtiel; de manipulatie van bekendmaking bestond uit één kleine bijzin. Het aantal deelnemers dat de controlevraag fout beantwoordde lijkt er inderdaad op te wijzen dat er enige verwarring bestond.

In de huidige studie werd ook geen bewijs gevonden voor de hypothese dat bekendmaking van een straf [beloning] gevolgen zou hebben voor de intenties van deelnemers om hun gedrag te veranderen in lijn met het beoogde effect van de interventie (minder plagiëren). Hypotheses 1b en 2b werden met andere woorden niet ondersteund in de huidige studie. Ook dit zou te maken kunnen hebben met de problemen van de methode zoals hierboven geschetst.

Er bleek deels evidentie te bestaan voor de relatie tussen geanticiperde emoties en gedragsintenties. Deelnemers die meer schaamte anticipeerden in de context van het geschetste scenario, waren ook meer geneigd om hun gedrag ten positieve te veranderen dan deelnemers die zich minder schaamden. Hypothese 1c werd gedeeltelijk bevestigd. Voor trots bestond een dergelijke relatie niet, waardoor hypothese 2c verworpen werd. Gedragswetenschappelijke literatuur laat duidelijk zien dat geanticiperde emoties een effect sorteren op gedrag(sintenties). De beperkte variantie die verkregen is in de mate van geanticiperde emoties (als gevolg van niet gelukke manipulaties) kan ervoor hebben gezorgd dat de relatie tussen deze factoren in de huidige studie wordt onderschat.

Voor de voorgestelde invloed van de subjectieve normen werd gedeeltelijke evidentie vergaard; deelnemers die dachten dat andere studenten plagiëren zouden afkeuren, dachten ook meer schaamte te zullen ervaren als bleek dat UvA-studenten veel plagieerden en bleken ook sterker geneigd om zelf niet te plagiëren. Een mediatieanalyse suggereert dat dit effect op gedragsintenties bestaat *omdat* zij meer schaamte anticiperen indien ze wel plagiëren. Dit effect is overeenkomstig hypothese 1e. Voor de voorgestelde invloed van de mate van identificatie werd geen evidentie gevonden. Hypothese 1d werd verworpen.

Studie 1 kende enkele methodologische beperkingen. Daarom zullen er in Studie 2 enkele aanpassingen worden doorgevoerd, om de voorgestelde relaties verder te onderzoeken. Ten eerste zal publieke bekendmaking sterker moeten worden aangezet en duidelijker moeten worden verwerkt in het scenario. Op die manier zou een effect op schaamte gesorteerd moeten worden. Dit bleek al eerder uit onderzoek van Smith, Webster, Parrott en Eyre (2002), die evidentie vonden dat publieke bekendmaking van normoverschrijdend gedrag tot meer schaamte leidde dan niet bekendgemaakt normoverschrijdend gedrag.

Om een beter begrip te krijgen van het effect van bestraffen en belonen op geanticipeerde emoties, zal in Studie 2 gebruik worden gemaakt van een controleconditie waar geen straf of beloning wordt uitgedeeld. In Studie 2 zullen ook de meetinstrumenten verder worden ontwikkeld. Zo dient de meting van normen uit Studie 1 iets te worden uitgebreid om psychometrische kwaliteit te kunnen borgen. Verder is het volgens Ajzen (1991) noodzakelijk om de belangrijkste normatieve referenten bij respondenten te identificeren. Dit kunnen bijvoorbeeld vrienden of familie zijn, maar ook collega's, branchegenoten of het 'algemene publiek'. Ajzen stelt voor dit eerst te meten middels een kwalitatieve pilot. Echter, in Studie 2 zullen we dit benaderen door deelnemers te vragen wie de belangrijkste referenten zijn (open vraag) en proefpersonen vervolgens deze referenten in gedachte te laten nemen bij het beantwoorden van de normatieve vragen.

Een laatste aanpassing betreft het moment van afname van subjectieve normen. In Studie 1 werden subjectieve normen gemeten na het lezen van het scenario. In Studie 2 worden subjectieve normen gemeten voorafgaand aan de scenario's, net als identificatie, om meer recht te doen aan de causaliteit zoals voorgesteld in modellen uit de figuren 2.3 en 2.4.

4.1 METHODE

4.1.1 *Deelnemers*

Een willekeurige steekproef van studenten aan de Universiteit van Amsterdam (UvA) fungeerde als deelnemersgroep ($N = 308$; 189 vrouwen, 118 mannen, 1 missing; $M_{\text{leeftijd}} = 21.91$ jaar; $SD_{\text{leeftijd}} = 4.34$). Zij werden willekeurig toegewezen aan één van zes condities in een 2 (Handhavingsvorm: belonen vs. straffen) $\times$ 3 (Bekendmaking: Controle vs. Niet publiek vs. Publiek) tussenproefpersonen factorieel design.

4.1.2 *Materialen*

Scenario's

Om het effect van het wel of niet publiek bekendmaken van een straf of beloning te manipuleren, werden zes scenario's gebruikt waaruit bleek dat studenten aan de UvA veel of weinig plagieerden. Handhavingsvorm werd gemanipuleerd door in de beloningscondities aan te geven dat studenten aan de UvA minder dan gemiddeld plagieerden. In de strafcondities beschreef het scenario dat studenten aan de UvA meer dan gemiddelde plagieerden. Bekendmaking werd gemanipuleerd door niets te zeggen over een mogelijke straf (*controle*), aan te geven dat er een bonus [boete] van 300.000 euro zou worden uitgedeeld als gevolg van het gedrag van studenten aan de UvA (*Niet-publiek*), of het bedrag te vermelden inclusief de opmerking dat de beloning [bestrafing] publiek bekendgemaakt zou worden (*Publiek*). Zie tabel 4.1 voor de scenario's.

Meetinstrumenten

Dezelfde variabelen als in Studie 1 werden gemeten. Door het gehele onderzoek konden deelnemers hun antwoord op stellingen geven op 5-punts Likertschalen, lopend van 1 (*helemaal niet mee eens*) tot 5 (*helemaal mee eens*) tenzij anders aangegeven. Verder werden diverse afhankelijke variabelen uitgebreid door meer items toe te voegen om zo de psychometrische eigenschappen van de meetinstrumenten te verbeteren (zie bijv. Ajzen & Driver, 1991). Zie voor een overzicht tabel 4.2.

Tabel 4.1 Scenario's Studie 2 Bestrafen [Belonen]**Introductie**

Er bestaan de laatste tijd zorgen bij de overheid over fraude door studenten aan de universiteit. Om de kwaliteit van het onderwijs te waarborgen en fraude te verminderen heeft de overheid een inspectie-dienst in het leven geroepen.

Controle	---
Niet publiek	... De inspectiedienst zal alle universiteiten in Nederland controleren op plagiaat door studenten. Daarnaast zal de inspectiedienst nieuw beleid van de overheid uitvoeren. Dit houdt in dat universiteiten waar veel [weinig] door studenten wordt geplagieerd, een forse boete [beloning] zullen krijgen. Hierdoor zal de universiteit minder [meer] geld te besteden hebben.
Publiek	[tekst niet publiek]... Het nieuwe beleid stelt verder dat deze boetes [beloningen] publiek bekendgemaakt worden, zodat iedereen kan zien op welke universiteiten er veel [weinig] wordt geplagieerd door studenten.

Situatieschets

Stelt u zich het volgende scenario voor. Probeer u zich hierbij zoveel mogelijk in te leven in het scenario. Hoe zou u zich voelen? Wat zou u in een dergelijk geval denken?

Controle	Onderzoek door de inspectiedienst constateert dat studenten aan de UvA zeer veel [weinig] plagiëren. Studenten aan de UvA blijken meer [minder] te plagiëren dan de gemiddelde universitair student in Nederland.
Niet publiek	Onderzoek door de inspectiedienst constateert dat studenten aan de UvA zeer veel [weinig] plagiëren. Studenten aan de UvA blijken meer [minder] te plagiëren dan de gemiddelde universitair student in Nederland. De inspectiedienst besluit hierom de UvA een boete [beloning] van 300.000 euro te geven. Door dit beleid hoopt de overheid ervoor te zorgen dat de studenten minder plagiëren.
Publiek	[Tekst niet publiek: 'Onderzoek... geven.']... Daarnaast maakt de overheid dit publiek bekend, door middel van een persbericht in alle landelijke dagbladen en een bericht via Twitter en via Facebook. Door deze maatregelen hoopt de overheid ervoor te zorgen dat de studenten minder plagiëren.

4.1.3 Procedure

Alle deelnemers werden geworven op verschillende campussen van de UvA voor een vergoeding van 2,50 euro of zogenoemde 'proefpersoonpunten', die bij diverse opleidingen verplicht onderdeel uitmaken van het curriculum. Na het geven van schriftelijke toestemming (informed consent) werd het onderzoek afgenomen in de volgorde: *identificatie, subjectieve normen, scenariobeschrijving, geanticiperde schaamte [geanticiperde trots], attitude, waargenomen controle, gedragsintenties, voorgaand gedrag, pakkans, demografische gegevens, en manipulatiechecks*. Na het invullen werden deelnemers ingelicht over de achtergrond van het onderzoek.

Tabel 4.2 Variabelen Studie 2

Variabele	# items	Betrouwbaarheid	M (SD)	Bron
Identificatie	3	$\alpha = .81$	3.63 (0.74)	Doosje et al., 1995
<i>Bijv.: 'Ik zie mijzelf als een student van de Universiteit van Amsterdam'</i>				
Descr. norm	4	$\alpha = .88$	3.68 (0.70)	Ajzen & Driver, 1991
<i>Bijv.: 'UvA Studenten plagiëren weinig', 'UvA studenten plagiëren zelden'</i>				
Prescr. norm	4	$\alpha = .82$	3.74 (0.61)	Ajzen, 2002
<i>Bijv.: 'UvA studenten keuren plagiëren af', 'UvA studenten veroordelen plagiëren'</i>				
Compliance	4	$\alpha = .85$	3.08 (0.87) [PN]	Ajzen, 2002
<i>Ik vind het belangrijk .... Bijv.: 'wat mede UvA studenten vinden' [PN], 'wat mede UvA studenten doen' [DN]</i>				
Schaamte	6	$\alpha = .91$	2.31 (0.88)	Shepherd et al., 2013
<i>Als de voorgaande situatie zich voordoet, dan voel ik mij .... Bijv.: 'ongemakkelijk', 'beschaamd'</i>				
Trots	6	$\alpha = .91$	2.63 (0.84)	Harth et al., 2013
<i>Als de voorgaande situatie zich voordoet, dan voel ik mij .... Bijv.: 'trots', 'opgetogen'</i>				
Attitude	10	$\alpha = .87$	2.18 (0.93)	Ajzen, 2002 (7-punts)
<i>Ik vind plagiëren .... Bijv.: 'ineffectief-effectief', 'dom-intelligent', 'negatief-positief'</i>				
Intenties	4	$\alpha = .60$	3.40 (0.59)	Ajzen, 2002
<i>Bijv.: 'Ik zou een petitie tegen plagiaat op de UvA ondertekenen', 'Ik zou het aan het licht brengen als medestudenten zouden plagiëren', 'Ik zou medestudenten weerhouden van plagiaat'</i>				
Vorig gedrag	4	$\alpha = .70$	1.95 (0.81)	Ajzen, 2002
<i>Ik heb wel eens .... Bijv.: 'plagiaat gepleegd', 'informatie overgenomen zonder bronvermelding'</i>				
Rechtvaardigheid	4	$\alpha = .87$	2.89 (0.82)	Ouwerkerk et al., 2009
<i>In hoeverre vindt u de opgelegde straf/beloning .... rechtvaardig, eerlijk, passend</i>				
Pakkans	3	$\alpha = .53$	2.78 (0.64)	Ajzen, 2002
<i>Hoe groot acht u de kans .... Bijv.: '...er een inspectie plaatsvindt' [zeer klein – zeer groot]</i>				

4.2 RESULTATEN

In totaal waren van 308 deelnemers de data bruikbaar. Van deze deelnemers gaven er 39 een foutief antwoord op de controlevraag ('Welk bedrag werd genoemd in het scenario?'). Verder gaven 33 respondenten een foutief antwoord op de vraag 'Werd dit bedrag publiek bekendgemaakt?' en 51 respondenten gaven aan dat zij het niet meer wisten ('Ik weet het niet'). Van de 33 respondenten die een foutief antwoord gaven, kwamen er 29 (88%) van de *niet-publieke* condities. De foutieve antwoorden zouden ruis kunnen veroorzaken. Echter: verwijdering van deze deelnemers zou de power (d.w.z. het vermogen om de nulhypothese te verwerpen) negatief beïnvloeden, en ook zouden de proefpersonen dan niet meer gelijk verdeeld zijn over de zes condities. Om die reden zijn de data van deze deelnemers

niet verwijderd uit de dataset.¹ De deelnemers konden zich redelijk goed inleven in de verschillende scenario's ($M = 69.55$; $SD = 21.19$).²

4.2.1 *Analyse*

In eerste instantie werden alle afhankelijke maten geanalyseerd met een variantie-analyse (ANOVA) met Handhavingsvorm en Bekendmaking als tussenproefpersoon-factoren. Vervolgens werden de voorgestelde modellen getoetst met een gemodereerde mediatieanalyse (Hayes, 2013; Preacher et al., 2007). Exploratief werd bekeken wat de rol van de mate van identificatie en subjectieve normen was in de voorspelling van gedragsintenties.

4.2.2 *Afhankelijke variabelen*

Naast de hieronder beschreven effecten, werden geen andere hoofd- of interactie-effecten gevonden op de afhankelijke variabelen. Voor de overzichtelijkheid worden hier alleen de centrale variabelen behandeld.

Geanticiperde emoties

Handhavingsvorm sorteerde een hoofdeffect op geanticiperde schaamte, $F(1, 302) = 130.70$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .30$, en trots, $F(1, 302) = 230.06$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .43$. Deelnemers in de bestraffingscondities rapporteerden meer schaamte ($M_{\text{schaamte}} = 2.78$, $SD = 0.70$) en minder trots ($M_{\text{trots}} = 2.10$, $SD = 0.54$), dan proefpersonen in de beloningscondities ($M_{\text{schaamte}} = 1.82$, $SD = 0.76$; $M_{\text{trots}} = 3.19$, $SD = 0.71$).

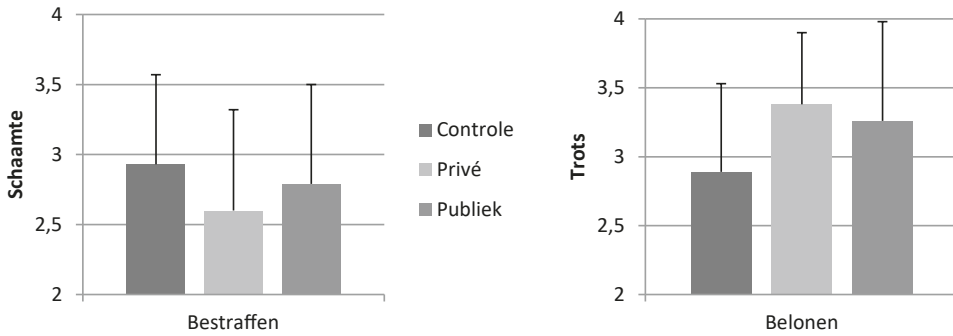
Verdere analyse binnen de bestraffingscondities toonde een hoofdeffect voor Bekendmaking op geanticiperde schaamte, $F(2, 155) = 3.10$, $p = .048$, $\eta_p^2 = .04$. Deelnemers in de experimentele bestraffingscondities gaven aan *minder* schaamte te anticiperen dan deelnemers in de controleconditie (Helmert contrast; $p = .042$; 95% BI [.008; .456]). Zie figuur 4.1 linkerkzijde. Dit resultaat lijkt in overeenstemming met onderzoek dat laat zien dat mensen negatieve emoties proberen te vermijden. Geen andere effecten werden gevonden (F 's < 1 , *ns*).

Analyses binnen de beloningscondities toonden eveneens een hoofdeffect van Bekendmaking op geanticiperde trots, $F(2, 147) = 6.18$, $p = .003$, $\eta_p^2 = .08$. Deelnemers in de experimentele beloningscondities gaven aan meer trots te anticiperen dan deelnemers in de controleconditie, onafhankelijk van of de beloning publiek bekendgemaakt zou worden of niet (Helmert contrast; $p = .001$; 95% BI [-.674; -.181]). Dit effect is tegenovergesteld aan dat van geanticiperde schaamte en lijkt

-
1. Verwijderen van de data van deelnemers in de conditie van Publieke Bekendmaking die een fout antwoord gaven, heeft geen tot weinig effect op de gevonden resultaten.
  2. Er bleek geen verschil tussen scenario's.

in overeenstemming met onderzoek dat laat zien dat mensen positieve emoties proberen te ervaren. Zie figuur 4.1 rechterzijde. Geen andere effecten werden gevonden (F 's < 1, *ns*).

Figuur 4.1 Trots en schaamte als functie van bekendmaking.

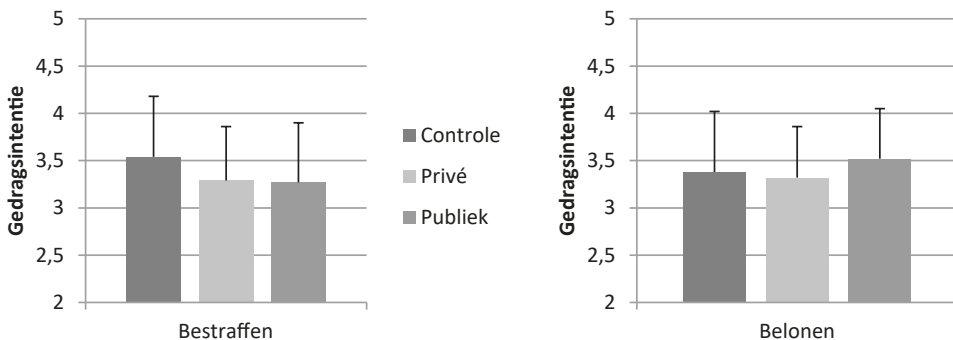

Intentie

Handhavingsvorm en Bekendmaking sorteerden een interactie-effect op de gerapporteerde gedragsintentie, $F(2, 302) = 3.15, p = .044, \eta_p^2 = .02$. De intentie om niet te gaan plagiëren in de beloningscondities bleek hoger wanneer een beloning publiek bekendgemaakt zou worden dan wanneer dit niet bekendgemaakt zou worden of wanneer er geen beloning werd uitgedeeld (controle). Zie figuur 4.2 rechterzijde. Hypothese 2a werd bevestigd.

Voor de bestraffingscondities bleek dat de intentie om niet te plagiëren navenant daalde in beide experimentele condities ten opzichte van de controleconditie (zie figuur 4.2). Een bestraffing van onwenselijk gedrag zorgde dus niet voor een toegenomen intentie om zelf niet te plagiëren of bijvoorbeeld te melden wanneer andere studenten plagiëren. Zie figuur 4.2 linkerzijde. Hypothese 1b werd niet bevestigd.

Figuur 4.2 Gedragsintenties als functie van bekendmaking en handhaving

4.2.3 *Toetsing van het voorgestelde model*

Om de voorgestelde modellen uit de figuren 2.3 en 2.4 te toetsen, werden onderstaande analyses apart uitgevoerd voor de bestraffingscondities (*naming en shaming*; $n = 158$) en beloningscondities (*naming en faming*; $n = 150$). Omdat de mate van schaamte tussen de experimentele bestraffingscondities niet verschilde, werd het contrast tussen geen straf (controle; $D = 0$) en wel straf (niet publiek + publiek; $D = 1$) getoetst, waarbij de experimentele condities samen werden genomen. Hetzelfde werd gedaan voor trots. Onderstaande analyses werden uitgevoerd met behulp van PROCESS macro (Hayes, 2013; zie ook Hayes & Preacher, 2014).

Naming en shaming

Er bestond geen direct effect van geanticiperde schaamte op gedragsintenties, Hypothese 1c kon niet worden bevestigd. Identificatie bleek een marginaal significant effect op schaamte te sorteren; deelnemers die zich meer met de UvA identificeerden, anticipeerden marginaal meer schaamte als gevolg van het geschetste scenario, $t(155) = 1.84$, $p = .067$, $\beta = .19$. Dit is in lijn met hypothese 1d. Identificatie interacteerde echter niet met Bekendmaking ($t < 1$, *ns*), waardoor hypothese H1d verworpen werd.

Subjectieve normen sorteerden geen invloed in dit model ($t < 1$, *ns*). Ook hypothese 1e werd niet bevestigd.

Naming en faming

Er bestond geen relatie tussen Bekendmaking en gedragsintenties; hypothese H2b werd niet bevestigd. Er bestond ook geen direct effect van geanticiperde trots op gedragsintenties; hypothese H2c werd niet bevestigd (alle t 's < 1 , *ns*).

4.3 CONCLUSIE

Ten eerste lijkt de manipulatie van bekendmaking wederom weinig effect gesorteerd te hebben op geanticiperde schaamte. Deelnemers aan dit onderzoek anticipeerden niet meer schaamte te zullen ervaren indien een financiële straf als gevolg van plagiaat aan de UvA publiek bekend zou worden gemaakt. Deelnemers rapporteerden eerder *minder* schaamte dan in een neutrale controleconditie waar geen straf werd uitgedeeld. Hypothese 1a werd niet ondersteund in de huidige studie. Dus, hoewel er in Studie 2 veel aan is gedaan om de publieke bekendmaking beter in het scenario naar voren te laten komen dan in Studie 1, lijkt dit toch wederom geen effect gesorteerd te hebben in de bestraffingsscenario's.

Hoewel deelnemers ook niet meer trots anticipeerden als gevolg van het publiek bekendmaken van een beloning, leek beloning op zichzelf wel te leiden tot ver-

hoogde gevoelens van geanticiperde trots ten opzichte van een controlegroep. Deze effecten op geanticiperde emoties lijken consistent met gedragswetenschappelijke literatuur die laat zien dat mensen over het algemeen gemotiveerd zijn om zich positief te voelen en negatieve emoties te ontkennen of vermijden.

Eenzelfde soort onderscheid tussen bestraffen en belonen deed zich voor op de gedragsintentiemetingen. Wanneer deelnemers zich moesten voorstellen dat plagiaat aan de universiteit vaak voorkwam en dat de universiteit om die reden gestraft werd, daalden de intenties om zelf minder te plagiëren in vergelijking tot een neutrale controlegroep waar weliswaar bekend werd gemaakt dat plagiëren vaak voorkwam, maar er geen straf aan gekoppeld werd. Het belonen van goed gedrag werkte daarentegen wel volgens verwachting. Deelnemers die zich moesten voorstellen dat op de universiteit weinig geplagieerd werd en dit door een regulerende instantie publiekelijk beloond zou worden, rapporteerden sterkere intenties om zelf niet te plagiëren dan wanneer de beloning niet bekend zou worden gemaakt of wanneer er geen sprake was van een beloning.

In tegenstelling tot Studie 1 bleek er geen relatie te bestaan tussen de geanticiperde emoties en gedragsintenties. Het bleek dus niet zo te zijn dat deelnemers die zich meer dachten te schamen [trots voelen] ook meer de intentie zouden hebben om hun gedrag in lijn met de gewenste gedragsverandering te brengen, en dus zelf minder te plagiëren. Hypothesen 1c en 2c konden daardoor niet worden bevestigd. Dit is enigszins verrassend, daar uit gedragswetenschappelijke literatuur duidelijk blijkt dat geanticiperde emoties over het algemeen invloed hebben op gedrag van mensen in de toekomst.

Waar in Studie 1 gedeeltelijke evidentie werd gevonden voor de verwachte relatie tussen subjectieve normen en geanticiperde schaamte, werd deze relatie in Studie 2 niet gerepliceerd. Wel bleek de mate van identificatie een verwacht effect op schaamte te sorteren: deelnemers die zich meer bij de universiteit betrokken voelden, dachten ook meer schaamte te zullen ervaren indien bleek dat op de UvA veel geplagieerd werd. De verwachte interactie met bekendmaking bleef echter uit, evenals de relatie tussen schaamte en intenties, waardoor de hypothesen 1d en 1e niet bevestigd werden.

Zoals we hebben kunnen zien, bleek de manipulatie van publieke bekendmaking in Studie 2, net als in Studie 1, wederom weinig effect te sorteren op de geanticipeerde emoties van deelnemers. Hoewel deelnemers aangaven zich redelijk goed in te kunnen leven in het scenario, is het mogelijk dat het geschetste scenario wat ver van de belevingswereld van de deelnemers (studenten aan de Universiteit van Amsterdam) af lag. Om die reden werd in Studie 3 een populatie benaderd die recentelijk met enige regelmaat in de media genamed en geshamed is, namelijk medewerkers in de financiële dienstverlening.

Hoewel alle sectoren te maken hebben met grotere transparantie en informatievoorziening, lijkt vooral de roep om transparantie en verantwoording binnen de financiële dienstverlening als gevolg van de kredietcrisis in 2007 alleen maar toegenomen. De bonuscultuur, ondoorzichtige financiële producten en verhalen van zelfverrijking hebben de reputatie van de sector in de publieke opinie geen goed gedaan (zie bijv. Van Erp, 2008). In het onderhavige onderzoek wordt gebruikgemaakt van scenario's, waarbij het inlevingsvermogen van de deelnemers van groot belang is. Daarom werd in Studie 3 een steekproef getrokken uit een populatie medewerkers in financiële instellingen. Er werd verwacht dat zij zich redelijk goed konden voorstellen wat het betekent om genamed en geshamed [gefamed] te worden. Niet alleen verhoogt dit de ecologische validiteit van het onderzoek, het is ook waarschijnlijk dat eerder gevonden patronen in Studies 1 en 2 sterker optreden indien de emotionele belevingswereld beter aansluit bij de geschetste scenario's.

Voor de ontwikkeling van de scenario's in Studie 3 is gesproken met diverse stakeholders binnen de financiële dienstverlening. Uit deze gesprekken bleek dat vooral negatieve uitkomsten van de bedrijfsvoering als gevolg van een slechte governance-structuur binnen een onderneming sterke emotionele gevolgen zouden kunnen hebben voor medewerkers van de onderneming. De term 'governance' staat voor de mate waarin een organisatie efficiënt en verantwoord geleid wordt. Een belangrijk element van governance is het afleggen van verantwoording richting de diverse belanghebbenden, zoals de werknemers, consumenten en de samenleving in het geheel. Goed vormgegeven governance vertaalt zich naar een eerlijke en

transparante houding richting de klant en stakeholders. Wanneer er sprake is van slecht vormgegeven governancebeleid, kan dit leiden tot schending van de zorgplicht, fraude en overtreding van wettelijke en morele verplichtingen.

In Studie 3 werd gebruikgemaakt van scenario's waarin deelnemers zich moesten voorstellen dat de governancestructuur van hun onderneming niet op orde [heel goed op orde] was. In de bestraffingscondities moesten deelnemers zich voorstellen dat als gevolg van de slechte governancestructuur binnen hun organisatie tegen de regels in jarenlang is belegd in clustermunitie, en dat de toezichthouder de onderneming daarom bestraft met een bestuurlijke boete van 500.000 euro. In de beloningscondities moesten deelnemers zich voorstellen dat de governancestructuur van hun onderneming zeer goed op orde was en dat de toezichthouder de onderneming daarom zou belonen met een financiële beloning van 500.000 euro. Publieke bekendmaking werd in deze studie geoperationaliseerd door deelnemers voor te houden dat de toezichthouder ervoor koos om deze administratieve boete [beloning] niet/wel openbaar te maken. De meetinstrumenten werden aangepast aan de veranderde scenario's. Ook werden in Studie 3 alleen de centrale afhankelijke variabelen gemeten.

Samenvattend werd in Studie 3 onderzocht wat het effect was van geanticiperde emoties trots en schaamte bij werknemers van instellingen in de financiële dienstverlening als gevolg van de mogelijke publieke (vs. niet publieke) beloning of bestraffing. Verwacht werd dat publieke bekendmaking meer effect sorteert op intenties om gedrag te veranderen dan niet publiek bekendgemaakte straffen of beloningen. Verwacht werd verder dat dit additieve effect van publieke bekendmaking in een *naming en shaming*-context afhankelijk zou zijn van de normatieve overwegingen en de mate van betrokkenheid bij de organisatie (zie ook de figuren 2.3 en 2.4).

5.1 METHODE

5.1.1 Deelnemers

In totaal startten 519 deelnemers met het onderzoek. Daarvan rondden 419 deelnemers het gehele onderzoek af ($M = 43.47$ jaar; $SD = 11.30$; 242 mannen; 177 vrouwen). Alle deelnemers waren werkzaam in de financiële dienstverlening (d.w.z. bij banken, pensioenfondsen of verzekeraars). Deelnemers werden willekeurig ingedeeld in een 2 (Handhavingsvorm: beloning vs. bestraffing) 2 (Bekendmaking: niet publiek vs. publiek) tussenproefpersonen-design. Door het tussentijds afhaken van in totaal 100 deelnemers, ontstond er een enigszins scheve toewijzing aan de condities. De verdeling van deelnemers over de condities staat in tabel 5.1.

Tabel 5.1 Verdeling deelnemers over experimentele condities

	Bekendmaking	Niet publiek	Publiek	Totaal
Handhavingsvorm				
Bestrafen		130	87	217
Belonen		109	93	202
Totaal		239	180	419

5.1.2 *Materialen*

Scenario's

Deelnemers werd gevraagd zich in te leven in een specifieke situatie die betrekking had op de governancestructuur van hun bedrijf. Hiervoor was het belangrijk eerst een korte definitie van de term 'governance' te geven (zie tabel 5.2). Elk scenario beschreef een situatie waarin het bedrijf van de deelnemer door de toezichthouder (AFM) werd bestraft [beloond] vanwege gebrekkige [goede] corporate governancestructuur. De bestraffing zou niet [wel] publiek bekend worden gemaakt. De exacte scenario's zijn te vinden in tabel 5.3 (bestrafen) en tabel 5.4 (belonen). Om na te gaan of de tekst goed was gelezen, werd met behulp van meerkeuzeantwoorden gevraagd hoe hoog de bestuurlijke boete [beloning] was (meerkeuzevraag) en of er naast de financiële boete [beloning] nog een andere bestraffing [beloning] werd gehanteerd.

Tabel 5.2 Uitleg governance

We vragen u nu de onderstaande tekst zorgvuldig te lezen, de tekst gaat over de term 'governance'.

'Governance' staat voor de mate waarin een organisatie efficiënt en verantwoord geleid wordt. Een belangrijk element van governance is het afleggen van verantwoording richting de diverse belanghebbenden, zoals de werknemers, consumenten en de samenleving in het geheel. Goed vormgegeven governance vertaalt zich naar een eerlijke en transparante houding richting de klant en stakeholders. Wanneer er sprake is van slecht vormgegeven governancebeleid, kan dit leiden tot schending van de zorgplicht, fraude en de overtreding van wettelijke en morele verplichtingen.

Tabel 5.3 Scenario Bestrafpen

Introductie

Diverse toezichthouders, zoals de AFM, ontwikkelen regelgeving en monitoren de governance binnen organisaties om risico's tijdig te identificeren en te adresseren. Indien ontoereikende governance leidt tot ongewenste uitkomsten,...

Niet publiek ... dan kan een toezichthouder overgaan tot het uitdelen van een bestuurlijke boete.

Publiek ... dan kan een toezichthouder overgaan tot het uitdelen van een bestuurlijke boete en deze boete eveneens openbaar maken. Door deze publicaties worden zowel de consumenten, de concurrenten als de samenleving op de hoogte gebracht van het slechte governancebeleid.

Situatieschets

Stelt u zich het volgende scenario voor. Probeert u zich hierbij zoveel mogelijk in te leven in het scenario. Hoe zou u zich voelen? Wat zou u in een dergelijk geval denken?

Niet publiek Uit een interne memo blijkt dat de toezichthouder tekortkomingen constateert in de governance van risicobeheer binnen uw bedrijf. Omdat checks en balances onvoldoende op orde waren, is tegen de regels in jarenlang belegd in clustermunie. De toezichthouder heeft uw bedrijf bestraft met een bestuurlijke boete van 500.000 euro. Om reputatieschade te beperken, heeft de toezichthouder ervoor gekozen om het nieuws **niet openbaar** te maken. Niemand zal dus op de hoogte worden gebracht van de bestuurlijke boete, noch van de reden dat deze boete werd opgelegd.

Publiek Binnen uw bedrijf zijn er door de toezichthouder tekortkomingen in de governance van risicobeheer geconstateerd. Omdat checks en balances onvoldoende op orde waren, is tegen de regels in jarenlang belegd in clustermunie. De toezichthouder heeft uw bedrijf bestraft met een bestuurlijke boete van 500.000 euro. Tevens heeft de toezichthouder dit boetebesluit voor iedereen **openbaar** gemaakt via haar website en in een persbericht naar het Financieel Dagblad. Hieronder staat een samenvatting van de publicatie zoals die te zien is op de website van de Autoriteit Financiële Markten (AFM).
'De AFM heeft een bestuurlijke boete van € 500.000 opgelegd voor een onvoldoende governance. Uit onderzoek blijkt dat de wettelijke voorschriften zijn overtreden door illegaal te beleggen in clustermunie.
Door te beleggen in clustermunie is het verbod op clustermunie verbroken (artikel 21a Besluit Marktmissbruik Wft). Als gevolg van deze illegale belegging door [naam uw bedrijf] zijn zowel de wettelijke als morele grenzen van goede governance overtreden.'

Tabel 5.4 Scenario Belonen

Introductie

Diverse toezichthouders, zoals de AFM, ontwikkelen regelgeving en monitoren de governance binnen organisaties om risico's tijdig te identificeren en te adresseren. Indien de governance van een organisatie goed op orde is,...

Niet publiek	... dan kan een toezichthouder overgaan tot het uitdelen van een bestuurlijke beloning.
Publiek	... dan kan een toezichthouder overgaan tot het uitdelen van een bestuurlijke beloning en deze beloning eveneens openbaar maken. Door deze publicaties worden zowel de consumenten, de concurrenten en de samenleving op de hoogte gebracht van het goede governancebeleid.

Situatieschets

Stelt u zich het volgende scenario voor. Probeert u zich hierbij zoveel mogelijk in te leven in het scenario. Hoe zou u zich voelen? Wat zou u in een dergelijk geval denken?

Niet publiek	Uit een interne memo blijkt dat de toezichthouder zeer tevreden is met de wijze waarop de governance van risicobeheer binnen uw bedrijf is vormgegeven. De checks en balances zijn zeer goed op orde, waardoor de toezichthouder overtuigd is dat uw bedrijf verantwoord en efficiënt geleid wordt. De toezichthouder heeft uw bedrijf beloond met een bestuurlijke beloning van 500.000 euro. De toezichthouder heeft ervoor gekozen om het nieuws niet openbaar te maken. Niemand zal dus op de hoogte worden gebracht van de beloning, noch van de reden waarom deze beloning wordt uitgekeerd.
Publiek	Binnen uw bedrijf zijn er door de toezichthouder geen tekortkomingen in de governance van risicobeheer geconstateerd. De checks en balances zijn zeer goed op orde, waardoor de toezichthouder overtuigd is dat uw bedrijf verantwoord en efficiënt geleid wordt. De toezichthouder heeft uw bedrijf beloond met een bestuurlijke beloning van 500.000 euro. Tevens heeft de toezichthouder dit besluit voor iedereen openbaar gemaakt via haar website en in een persbericht naar het Financieel Dagblad. Hieronder staat een samenvatting van de publicatie zoals die te zien is op de website van de Autoriteit Financiële Markten (AFM). 'De AFM heeft een bestuurlijke beloning van € 500.000 uitgekeerd voor een excellente governancestructuur. Uit onderzoek blijkt dat de wettelijke voorschriften zeer goed worden opgevolgd en verantwoord bestuur is gewaarborgd. Als gevolg van de goede governancestructuur van [<i>naam uw bedrijf</i>] worden zowel de wettelijke als morele grenzen gewaarborgd.'

Meetinstrumenten

Net als in Studies 1 en 2 werden identificatie en subjectieve normen voorafgaand aan de scenario's gemeten. Verder werden diverse afhankelijke variabelen gemeten op dezelfde wijze als in Studies 1 en 2 (zie voor een overzicht tabel 5.5). Door het gehele onderzoek konden deelnemers hun antwoord op stellingen geven op

7-punts Likertschalen, lopend van 1 (*helemaal niet mee eens*) tot 7 (*helemaal mee eens*), tenzij anders aangegeven.

Tabel 5.5   **Variabelen Studie 3**

Variabele	# items	Betrouwbaarheid	M (SD)	Bron
Identificatie	4	$\alpha = .84$	5.44 (0.96)	Doosje et al., 1995
<i>Bijv.: 'Ik identificeer mij met mijn bedrijf'</i>				
Prescr. Norm	4	$\alpha = .74$	5.02 (1.05)	Ajzen, 2002
<i>Bijv.: 'Als binnen mijn bedrijf sprake is van een slecht vormgegeven governancebeleid, dan zullen mijn collega's dat afkeuren'</i>				
Compliance*	4	$\alpha = .85$	5.24 (0.96)	Ajzen, 2002
<i>Bijv.: 'Ik vind de mening van mijn collega's belangrijk.'</i>				
Schaamte	7	$\alpha = .87$	4.49 (1.14)	Shepherd et al., 2013
<i>Als de voorgaande situatie zich voordoet, dan voel ik mij ...: Bijv.: 'ongemakkelijk', 'beschaamd'</i>				
Trots	6	$\alpha = .97$	4.74 (1.55)	Harth et al., 2013
<i>Als de voorgaande situatie zich voordoet, dan voel ik mij ...: Bijv.: 'trots', 'opgetogen'</i>				
Attitude	9	$\alpha = .87$	5.54 (1.23)	Ajzen, 2002
<i>Ik vind goede governance ...: Bijv.: 'ineffectief-effectief', 'dom-intelligent', 'negatief-positief'</i>				
Intenties	6	$\alpha = .79$	5.29 (0.87)	Ajzen, 2002
<i>Bijv.: 'Ik zou collega's wijzen op het belang van een goede governance', 'Ik zou toezichthouders op de hoogte brengen van slechte governancestructuur binnen mijn bedrijf.'</i>				
Rechtvaardigheid	2	$r = .89$	5.27 (1.34)	Ouwerkerk et al., 2009
<i>Bijv.: 'Ik vind het gerechtvaardigd dat de overheid een dergelijke naming en shaming[naming en faming] interventie kan hanteren bij slecht [goed] gedrag.'</i>				
Effectiviteit	2	$r = .72$	5.09 (1.28)	Ajzen, 2002
<i>Bijv.: 'Ik denk dat een dergelijke interventie effectief zal zijn in het veranderen van gedrag van ondernemingen.'</i>				

* Samen met de prescriptieve norm werd deze variabele gevormd: *subjectieve norm*-meting (-13.50 – 21.00; $M = 5.60$; $SD = 5.86$). Hieruit blijkt dat deelnemers denken dat collega's een slechte governancestructuur in hun bedrijf zouden afkeuren.

5.1.3 Procedure

Alle deelnemers werden geworven via onderzoeksbureau Motivaction. Na het geven van schriftelijke toestemming (informed consent) werd het onderzoek afgenomen in de volgorde: *identificatie, subjectieve normen, scenariobeschrijving, geanticipeerde schaamte [geanticipeerde trots], attitude, gedragsintenties, rechtvaardigheid, effectiviteit, demografische gegevens*. Na het invullen werden proefpersonen ingelicht over de achtergrond van het onderzoek en kregen zij een vergoeding voor hun deelname.

5.2 RESULTATEN

5.2.1 *Steekproefkarakteristieken*

419 respondenten namen deel en ronden het onderzoek ook af. Meer deelnemers ronden de studie af in de niet publieke conditie ($n = 239$) dan in de publieke conditie ($n = 180$). 61 deelnemers gaven een foutief antwoord op de checkvraag of de boete publiek bekend werd gemaakt. De onderstaande analyses werden uitgevoerd over de resterende 358 deelnemers ($M_{\text{leeftijd}} = 44.39$ jaar, $SD_{\text{leeftijd}} = 11.68$; 208 mannen, 150 vrouwen). 117 deelnemers (33%) waren niet bekend met de term 'governance'. Deze onbekendheid was niet ongelijk verdeeld over de condities (66 in de niet publieke, en 51 in de publieke conditie). Alle deelnemers waren werkzaam in de financiële dienstverlening, bij banken, verzekeringsmaatschappijen of pensioenfondsen. 128 deelnemers wilden privé houden voor welke onderneming zij werkzaam waren. Deelnemers konden zich verder redelijk goed inleven in het geschetste scenario ($M = 70.42$; $SD = 21.86$; 1 = *helemaal niet* – 100 = *helemaal wel*). Het scenario leek daarmee voldoende aan te sluiten bij de belevingswereld van de respondenten.

5.2.2 *Analyse*

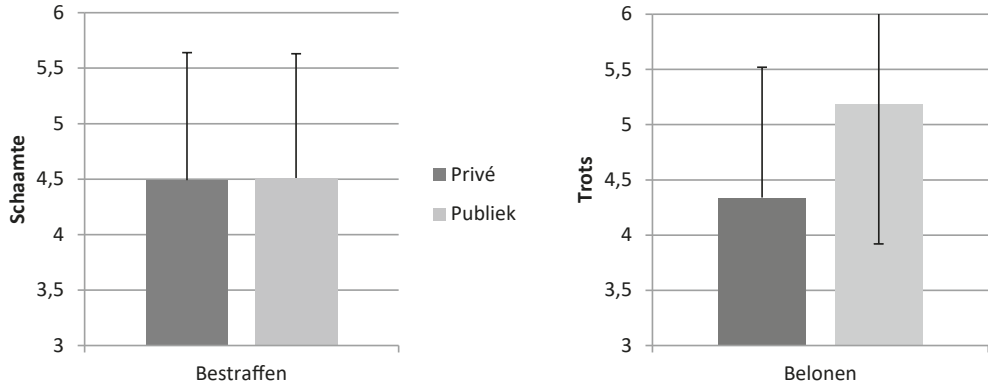
In eerste instantie worden alle afhankelijke maten geanalyseerd met een variantie-analyse (ANOVA) met Handhavingsvorm en Bekendmaking als tussenproefpersoon-factoren. Hierna wordt het voorgestelde model getoetst met een gemode-reerde mediatieanalyse (Hayes, 2013; Preacher et al., 2007).

5.2.3 *Afhankelijke variabelen*

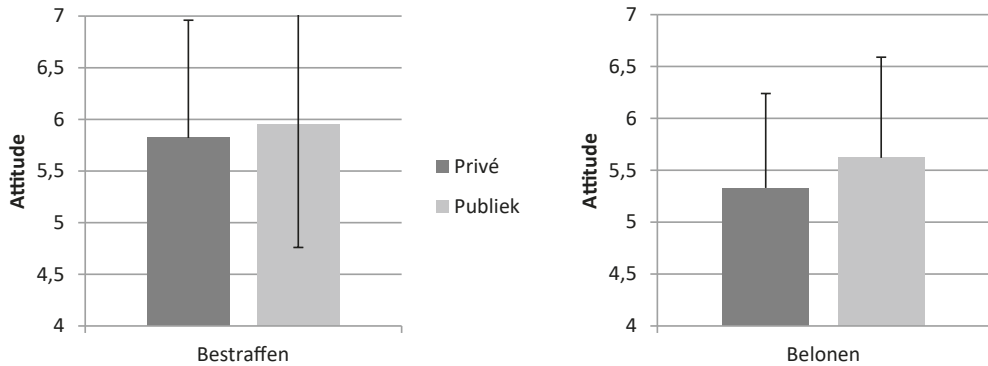
Naast de hieronder beschreven effecten, werden geen andere hoofd- of interactie-effecten gevonden op de afhankelijke variabelen (F 's < 1.59, *ns*).

Geanticiperde emoties

Uit een interactie-effect tussen Handhavingsvorm en Bekendmaking bleek dat deelnemers in de bestraffingscondities ongevoelig waren voor publieke bekendmaking van de straf; hypothese 1a werd niet bevestigd. Deelnemers in de beloningscondities bleken echter wel gevoelig voor informatie dat de beloning publiek bekendgemaakt zou worden, $F(1, 354) = 8.54$, $p = .004$, $\eta_p^2 = .024$ (zie figuur 5.1). Hypothese 2a werd bevestigd.

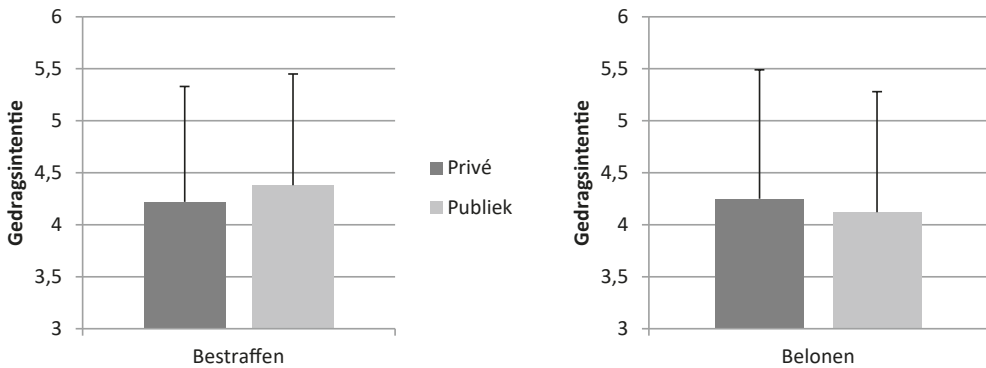
Figuur 5.1 Trots en schaamte als functie van Handhavingsvorm en Bekendmaking.*Attitude*

Een hoofdeffect van Handhavingsvorm toonde dat deelnemers in de bestraffingscondities positievere attitudes over een goede governancestructuur hadden dan deelnemers in de beloningscondities, $F(1, 354) = 11.03$, $p = .001$, $\eta_p^2 = .03$ (zie figuur 5.2).

Figuur 5.2 Attitude als functie van Handhavingsvorm en Bekendmaking.*Intentie*

Er bestond geen hoofd- of interactie-effect op de gedragsintentiemeting. Een bestraffing of beloning van gedrag zorgde dus niet voor een toegenomen intentie om het gewenste gedrag te tonen (zie figuur 5.3). Hypothese 1b en 2b werden niet ondersteund.

Figuur 5.3 Gedragsintenties als functie van bekendmaking en handhaving.

5.2.4 Toetsing van het voorgestelde model

Om de voorgestelde modellen te toetsen, werden onderstaande analyses apart uitgevoerd voor de bestraffingscondities (*naming en shaming*; $n = 184$) en beloningscondities (*naming en faming*; $n = 174$). Onderstaande analyses werden uitgevoerd met behulp van PROCESS macro (Hayes, 2013).

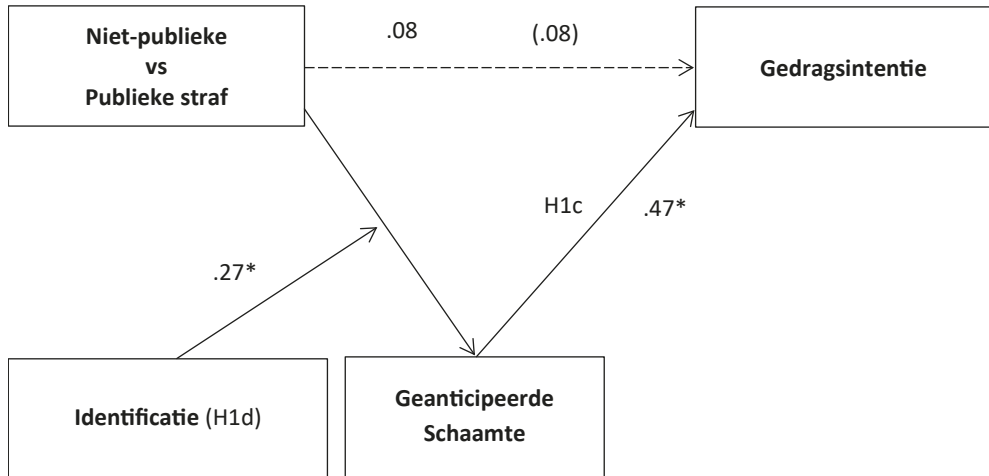
Naming en shaming

Uit de analyse bleek dat geanticipeerde schaamte een uniek en relatief sterk positief effect op gedragsintenties sorteerde, $t(179) = 6.80$, $\beta = .47$, $p < .001$. Deelnemers die een hogere mate van schaamte anticipeerden, waren ook meer geneigd hun gedragsintenties ten positieve te veranderen (d.w.z. in lijn met de beoogde verandering van de *naming en shaming*-interventie). Dit is in lijn met hypothese 1c.

De verwachte interactie tussen Identificatie en Bekendmaking op geanticipeerde schaamte bleek significant, $t(180) = 2.18$, $p = .030$, BI 95% [.037; .739]. Nadere analyse toonde dat het indirecte effect van publieke bekendmaking op de intenties van de deelnemers om hun gedrag te veranderen, hoger (en positief) werd naarmate deelnemers zich meer identificeerden met hun werkgever (zie tabel 5.5 en figuur 5.4). Er bleek sprake van gemodereerde mediatie ($B = .17$, $SE = .09$, BI 95% [.03; .39]). Deelnemers zouden hun gedrag dus sneller veranderen als gevolg van de *naming en shaming*-interventie wanneer zij zich meer identificeerden met hun werkgever. Dit biedt evidentie voor hypothese 1d. Dit houdt in dat publieke bekendmaking verschillende effecten sorteerde voor hoge en lage identificeerders. Hoge identificeerders (+1 SD) rapporteerden meer geanticipeerde schaamte bij publieke bekendmaking ($M = 4.95$) dan lage (-1 SD) identificeerders ($M = 3.97$), $t(180) = 3.49$, $\beta = .44$, $p = .001$. Er was geen verschil tussen hoge en lage identificeerders in de mate van geanticipeerde schaamte wanneer de boete niet publiek

bekend werd gemaakt (resp., $M = 4.61$ en $M = 4.37$), $t(180) = 1.18$, ns. Hypothese 1d werd in deze studie bevestigd (zie figuur 5.4).

Figuur 5.4 Gestandaardiseerde regressiegewichten voor de gemodereerde mediatie op gedragsintenties.

* $p < .05$

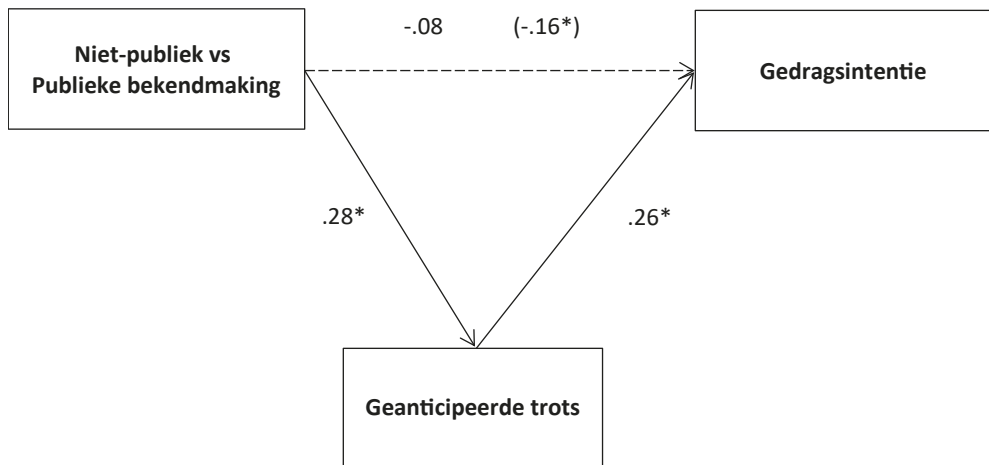
De verwachte interactie tussen Subjectieve normen en Bekendmaking op geanticipeerde schaamte bleef uit, $t(180) = 1.55$, $p = .12$, $B = -.04$, $SE = .027$, BI 95% [-.011; .095]. Nadere analyse toonde dat het indirecte effect van publieke bekendmaking op de intenties van de deelnemers om hun gedrag te veranderen wel in de verwachte richting ging. Deelnemers zouden hun gedrag met andere woorden sneller veranderen als de *naming en shaming*-interventie gesteund werd door de aanwezige subjectieve normen in het bedrijf. We moeten echter concluderen dat er geen evidentie is gevonden voor hypothese 1e. Hypothese 1e werd dan ook verworpen.

Naming en faming

Zoals eerder vermeld bestond er een effect van Bekendmaking op trots; deelnemers anticipeerden meer trots als een beloning publiek bekend zou worden gemaakt. Trots sorteerde ook een uniek effect op gedragsintenties; naarmate men meer trots in de toekomst anticipeerde, nam de intentie om gedrag te veranderen toe, $t(171) = 3.32$, $\beta = .26$, $p = .001$. Ook het indirecte effect van Bekendmaking op intenties door trots bleek significant, $B = .12$, $SE = .05$, BI 95% [.04; .25]. Hypotheses 2a en 2c werden bevestigd. Het bleek echter dat publieke bekendmaking geen direct effect op gedragsintenties had; hypothese H2b werd verworpen (zie Figuur 5.5).

Figuur 5.5 Gestandaardiseerde regressiegewichten voor de gemodereerde mediatie op gedragsintenties.

* $p < .05$

5.3 CONCLUSIE

De ontwikkelde scenario's bleken effectief in het opwekken van geanticipeerde gevoelens van schaamte en trots. De scenario's leken voldoende aan te sluiten bij de belevingswereld van de deelnemers.

In lijn met Studies 1 en 2, maar tegen de verwachtingen in, werd ook in de huidige studie geen evidentie gevonden voor een effect van bekendmaking op geanticipeerde schaamte. Of de financiële boete wel of niet publiek gemaakt zou worden, maakte voor de meeste deelnemers niet veel uit. Deelnemers aan Studie 3 anticipeerden niet meer schaamte te zullen ervaren indien een financiële straf als gevolg van slechte governance publiek bekend zou worden gemaakt. Hypothese 1a werd daarom wederom verworpen. Er werd daarentegen wel een effect van bekendmaking op geanticipeerde trots gevonden. In lijn met de gestelde verwachtingen anticipeerden deelnemers meer trots te zullen ervaren indien een financiële beloning ook publiek bekendgemaakt zou worden. Hypothese 2a werd in Studie 3 dan ook bevestigd.

In Studie 3 werd ook geen evidentie gevonden voor een effect van bekendmaking op gedragsintenties. Deelnemers die zich moesten voorstellen dat een financiële straf [beloning] publiek bekendgemaakt zou worden, rapporteerden geen hogere intentie om zorg te dragen voor een goede governance binnen de eigen onderneming. Hypotheses 1b en 2b werden verworpen.

Dat er geen hoofdeffecten op gedragsintenties werden gevonden, betekent niet dat bekendmaking geen effect heeft op gedragsintenties. De resultaten laten zien dat bekendmaking in de beloningscondities een hoofdeffect sorteert op geanticiperde trots en dat deze trots een direct, uniek effect heeft op gedragsintenties. Er bleek met andere woorden een indirect effect van bekendmaking op gedragsintenties te bestaan, in lijn met hypothese 2c. Het publiekelijk belonen van goed gedrag (*naming en faming*) lijkt met andere woorden succesvol te kunnen worden ingezet om gedragsintenties te veranderen; de trots die mensen denken te ervaren in het vooruitzicht van een publieke beloning motiveert mensen om gedrag na te streven, wat de beloning waarschijnlijker maakt.

In lijn met Studie 2 werd ook in de huidige studie een positieve relatie gevonden tussen identificatie en geanticiperde schaamte: deelnemers die zich meer betrokken voelden bij hun onderneming, anticipeerden meer schaamte te zullen ervaren als gevolg van een bestraffing dan deelnemers die zich minder betrokken voelden bij hun onderneming. Ook het verwachte interactie-effect werd gevonden: deelnemers die zich meer betrokken voelden, anticipeerden meer schaamte indien een straf publiek bekendgemaakt zou worden. Hoge en lage identificeerders verschilden daarentegen niet in de mate van geanticiperde schaamte wanneer de financiële straf niet publiek bekend zou worden gemaakt. Hypothese 1d werd in Studie 3 dan ook bevestigd.

In Studie 3 werd wederom geen evidentie gevonden voor de verwachte relatie tussen subjectieve normen en geanticiperde schaamte. Ook het verwachte interactie-effect bleef uit. Deelnemers wier normen overeenkwamen met de het normatieve kader van de *naming en shaming*-interventie (dat slechte governance afkeurenswaardig is) anticipeerden niet meer schaamte dan deelnemers wier normen niet in overeenstemming waren met het normatieve kader van de interventie. Net als in Studies 1 en 2 dient hypothese H1e dan ook verworpen te worden.

In de huidige rapportage werd onderzocht of mensen meer schaamte dan wel trots zouden ervaren indien de eigen organisatie publiekelijk bestraft, respectievelijk beloond werd. De verwachting was dat personen meer schaamte zouden anticiperen indien een boete door een toezichthouder publiek bekend zou worden gemaakt dan wanneer de boete niet publiek bekend zou worden gemaakt. Verwacht werd dat mensen als gevolg van deze anticipatie op schaamte de intentie zouden hebben hun gedrag aan te passen om deze schaamte te voorkomen. Voor de ervaring van geanticiperde trots werd eenzelfde patroon verwacht: personen zouden meer trots anticiperen indien een beloning door een toezichthouder publiek bekend zou worden gemaakt dan wanneer de boete niet publiek bekend zou worden gemaakt. De discussie van de gevonden resultaten wordt hier voor de overzichtelijkheid opgedeeld in een sectie over *naming en shaming* en een sectie over *naming en faming*, waarna enkele *algemene implicaties* voor het werkveld worden geformuleerd.

6.1 DE ROL VAN GEANTICIPEERDE SCHAAMTE BIJ NAMING EN SHAMING

In een typische *naming en shaming*-context worden uitgereikte boetes van overtredende organisaties publiek bekendgemaakt. De verwachting dat deze bekendmaking zou leiden tot meer schaamte bij leden van dergelijke organisaties dan wanneer boetes niet publiek bekend zouden worden gemaakt, werd in geen van de gerapporteerde studies ondersteund. Hoewel deze effecten niet verwacht werden, passen zij wel in breder gedragswetenschappelijk onderzoek naar (geanticiperde) emoties. Hieruit blijkt dat mensen negatieve emoties graag ontkennen of vermijden (bijv. Williams & DeSteno, 2008). Dit bleek onder andere ook uit de resultaten van Studie 2, waar geanticiperde schaamte na een (publieke of niet publieke) boete *lager* lag dan in een situatie waarin geen boete werd uitgedeeld. Deelnemers aan de studies leken zich met andere woorden af te keren van situaties waarin gedrag van hun organisatie bestraft werd. Dit lijkt te duiden op een defensiemechanisme waarmee voorkomen wordt dat men zich negatief voelt, een effect dat in de psychologische literatuur ook wel 'reactantie' wordt genoemd (bijv. Graton, Ric & Gonzalez, 2016).

Het uitblijven van een effect van publieke bekendmaking op geanticipeerde schaamte sluit ook aan bij observaties uit gedragswetenschappelijk onderzoek naar de effecten van bestraffen op gedragsverandering. Uit dit onderzoek blijkt dat strenger straffen vaak niet leidt tot een grotere afschrikking (tenzij de pakkans zeer hoog is; zie bijv. Van der Pligt et al., 2007). Dit blijkt ook uit de resultaten van de huidige studies. Het publiek bekendmaken van een boete kan logischerwijs worden gezien als een *strengere straf* dan het uitdelen van de boete per se. Uit de huidige studies blijkt echter geen effect van deze strengere, publieke straf op emoties.

Omdat mensen rekening houden met de emotionele gevolgen van hun gedrag, hebben geanticipeerde emoties vaak een effect op de gedragsintenties van personen die een keuze moeten maken (zie bijv. Baumeister et al., 2007; Van der Pligt et al., 1997). De huidige resultaten ondersteunen deze rol van geanticipeerde emoties: ondanks het uitblijven van een verschil in schaamte was de schaamte wel gerelateerd aan gerapporteerde gedragsintenties. Zo werd in Studies 1 en 3 een unieke relatie gevonden tussen geanticipeerde schaamte en gedragsintenties. Dit lijkt erop te wijzen dat geanticipeerde schaamte wel kan worden ingezet om gedragsintenties (en dus naleving van gedragsregels) te beïnvloeden. Het oproepen van deze geanticipeerde schaamte is, zoals we zagen, echter niet zo eenvoudig; deelnemers lijken niet zo onder de indruk te zijn van de dreiging met publieke bekendmaking van een straf.

Dat het niet eenvoudig zou zijn om geanticipeerde schaamte op te wekken, werd deels voorzien: er werd verwacht dat vooral mensen die zich in hogere mate identificeren met hun groep meer geanticipeerde schaamte zouden rapporteren dan mensen die zich in mindere mate met hun groep identificeren. Voor mensen die zich weinig identificeren is het immers makkelijker om zich weinig aan te trekken van hun groep: hun identiteit is niet zo afhankelijk van hun groep en wat hun groep overkomt, heeft dan ook minder snel een emotionele invloed, vooral waar het negatieve emoties of consequenties betreft (bijv. Spears, 2001). De hier gerapporteerde studies laten inderdaad zien dat identificatie en schaamte met elkaar gerelateerd zijn. In zowel Studie 2 als Studie 3 bestond er een directe relatie tussen de mate van gerapporteerde schaamte en identificatie: personen die zich sterker identificeerden met hun groep anticipeerden meer schaamte als gevolg van een straf dan mensen die zich minder sterk identificeerden.

Verder werd ook verwacht dat mensen meer schaamte zouden ervaren indien zij van mening waren dat hun directe omgeving (medegroepsleden, medewerkers) het gedrag zouden afkeuren. Er werd met andere woorden verwacht dat de subjectieve normen die personen erop nahouden van invloed zouden zijn op de mate waarin zij zich geanticipeerd zouden schamen. Voor deze laatste verwachting werd echter geen bewijs gevonden. Dat wil zeggen, alleen in Studie 1 werd een

relatie gevonden tussen subjectieve normen en schaamte, de andere studies lieten deze relatie niet zien. Toekomstig onderzoek zou moeten uitwijzen of en hoe subjectieve normen inhaken op emoties en de effectiviteit van gedragsinterventies kunnen bepalen. Uit de huidige resultaten is hier op dit moment geen sluitende verklaring voor gevonden.

Concluderend kunnen we zeggen dat mensen niet graag schaamte ervaren, en zich dus ook niet willen of kunnen voorstellen dat zij zich zullen schamen indien een organisatie waar zij lid van zijn publiekelijk te schande wordt gemaakt. Dit werpt de vraag op of *naming en shaming* een effectieve strategie is om gedrag te veranderen. Hoewel vaststaat dat *naming en shaming* effectief kan zijn omdat organisaties de financiële consequenties van reputatieverlies willen voorkomen, is er in het huidige onderzoek geen evidentie gevonden voor de stelling dat (medewerkers van) organisaties ook de schaamte die onlosmakelijk verbonden is met publieke afkeuring willen voorkomen.

6.2 DE ROL VAN GEANTICIPEEERDE TROTS BIJ NAMING EN FAMING

Bij *naming en faming* interventies wordt voorbeeldig gedrag van organisaties beloond en wordt de organisatie publiekelijk in het spreekwoordelijke zonnetje gezet. Dergelijke publiciteit kan een positieve bijdrage leveren aan de reputatie van een organisatie, maar kan haar medewerkers ook motiveren door gevoelens van trots. In tegenstelling tot schaamte, ontwikkelde geanticipeerde trots zich wel meer in lijn met de verwachtingen: een potentiële beloning van goed gedrag zorgde voor meer geanticipeerde trots dan geen beloning (Studie 2), vooral wanneer de beloning publiek bekend zou worden gemaakt (Studie 3). Hoewel verwacht werd dat trots en schaamte op eenzelfde wijze zouden veranderen als gevolg van de publieke bekendmaking van een straf of beloning door een toezichthouder, zijn de huidige resultaten niet geheel onbegrijpelijk. Waar mensen over het algemeen geneigd zijn negatieve emoties te vermijden, laten zij positieve emoties juist makkelijker toe en willen zij positieve emoties graag ervaren. Deelnemers aan de huidige studies leken zich dan ook makkelijker te kunnen voorstellen dat zij trots zouden zijn over een beloning voor goed gedrag, dan dat zij zich zouden schamen over slecht gedrag van hun organisatie.

In navolging van de effecten op geanticipeerde trots, lijken beloningen ook meer effect te sorteren op gedragsintenties dan straffen. In Studie 2 waren deelnemers meer geneigd de regels na te leven indien goed gedrag van hun groep publiekelijk beloond werd dan wanneer dit gedrag niet beloond werd of wanneer een beloning niet publiek bekend werd gemaakt. En hoewel dit effect in Studie 3 niet gerepliceerd werd, werd wel het verwachte indirecte effect op gedragsintenties gevonden: medewerkers van organisaties in de financiële dienstverlening waren met andere

woorden iets meer geneigd trots te ervaren indien een beloning van goed gedrag publiek bekend werd gemaakt dan wanneer deze beloning niet publiek bekend werd gemaakt. Deze trots vertaalde zich vervolgens in sterkere intenties om de regels na te leven.

Dat trots gevoeliger lijkt voor publieke bekendmaking dan schaamte komt overeen met onderzoek in de gedragswetenschappelijke literatuur, dat laat zien dat de anticipatie op trots effectiever kan zijn dan de anticipatie op schaamte, waarschijnlijk omdat mensen liever willen nadenken over hoe trots ze zich kunnen voelen dan over hoezeer ze zich zouden schamen (Wintericht & Haws, 2011). De huidige studies bieden dan ook evidentie voor een meer algemeen inzicht uit gedragswetenschappelijk onderzoek naar de effecten van bestraffing en beloning, namelijk dat het vaak effectiever is om een beloning voor goed gedrag in het vooruitzicht te stellen (*naming en faming*), dan een bestraffing voor slecht gedrag (*naming en shaming*).

6.3 IMPLICATIES VAN HET HUIDIGE ONDERZOEK VOOR HET WERKVELD

Toezichhoudende instanties zoals de Autoriteit Financiële Markten (AFM), de Autoriteit Consument en Markt (ACM) en de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) zien toe op de naleving van wet- en regelgeving door organisaties. Om dit te bereiken maken toezichhouders gebruik van diverse handhavingstechnieken, waaronder die van het *namen en shamen* van bedrijven en, in mindere mate, die van het *namen en famen* van bedrijven. In het onderhavige onderzoek is gekeken naar de emotionele consequenties van deze handhavingstechnieken. Uit dit onderzoek blijkt dat mensen zich moeilijk kunnen voorstellen dat zij zich zullen schamen indien hun organisatie publiekelijk te schande wordt gemaakt. Daarentegen lijken mensen wel in staat zich voor te stellen dat zij trots kunnen zijn op hun organisatie indien die publiekelijk beloond wordt.

Eén implicatie van deze resultaten betreft de effectiviteit van het 'waarschuwen' met een *naming en shaming*-interventie. Een waarschuwing functioneert preventief, omdat een persoon zich kan *voorstellen* wat de potentiële gevolgen van bepaald gedrag kunnen zijn. In de huidige studies moesten deelnemers zich eveneens *voorstellen* dat hun organisatie publiekelijk zou worden bestraft. Zij rapporteerden als gevolg hiervan echter niet meer geanticipeerde schaamte in vergelijking tot een situatie waarin een bestraffing niet publiek gemaakt zou worden. Dit inzicht is belangrijk, aangezien bij handhaving een belangrijke rol is weggelegd voor het uitleiden van waarschuwingen als middel om gedragsverandering bij organisaties te bewerkstelligen (bijv. de Handavingspiramide van Ayres en Braithwaite, 1992). De huidige resultaten laten zien dat mensen weinig gevoelig zijn voor informatie die aangeeft hun organisatie mogelijk publiekelijk aan de spreekwoordelijke schandpaal wordt genageld. Dit betekent niet dat waarschuwen met *naming en sha-*

ming per definitie geen effect zal hebben. Eerdere effectstudies hebben immers laten zien dat organisaties wel gevoelig zijn voor reputatieverlies, vooral omdat dit verlies grote *financiële gevolgen* kan hebben. De *emotionele gevolgen* van reputatieverlies lijken echter minder indruk te maken.

Wat dat betreft lijkt het effectiever om een beloning voor goed gedrag in het vooruitzicht te stellen (*naming en faming*), dan een bestraffing voor slecht gedrag (*naming en shaming*). In het huidige onderzoek bleken deelnemers namelijk gevoeliger voor informatie dat hun organisatie in de toekomst publiekelijk beloond zou worden. Deze observatie komt overeen met onderzoek waaruit blijkt dat anticipatie op trots effectiever kan zijn dan anticipatie op schaamte, waarschijnlijk omdat mensen liever willen nadenken over hoe trots ze zich zouden voelen dan over hoezeer ze zich zouden schamen (Wintericht & Haws, 2011). Dit sluit ook aan bij het algemene inzicht uit gedragswetenschappelijk onderzoek naar attitude- en gedragsverandering, waarin wordt geadviseerd om een combinatie van bestraffing en beloning te hanteren om gedragsverandering tot stand te brengen (zie bijv. Van der Pligt, Koomen & Van Harreveld, 2007).

Het onderscheid tussen bestraffen en belonen voor gedragsverandering is belangrijk voor een goed begrip van gedragsbeïnvloeding. Toch ligt de nadruk van onderzoek en toepassing vaak op de bestraffende kant. Dit kan leiden tot een onvolledig beeld van de dynamiek van gedragsbeïnvloeding en mogelijk tot premature toepassing van bestaande inzichten. Dit kan worden geïllustreerd met een observatie uit de huidige rapportage. Zo blijkt dat veel van de bestaande studies naar de effectiviteit van *naming en shaming* (zie bijv. Bavorova & Hirschauer, 2012; Bevan & Wilson, 2013), ook een *naming en faming*-component kenden. Veel van de toepassingen van *naming en shaming* bestaan namelijk uit het rangordenen van organisaties in lijstjes of door het uitdelen van 'sterren'. Op deze wijze kunnen echter niet alleen de *slechtste* maar ook de *beste* instellingen geïdentificeerd worden. Het is goed mogelijk dat het succes van *naming en shaming*-interventies volgens deze effectstudies deels ligt in deze gecombineerde aanpak van bestraffen en belonen. Zolang het onduidelijk is hoe de effectiviteit precies bepaald wordt, lijkt het dan ook verstandig niet eenzijdig in te zetten op *naming en shaming*-interventies. De huidige rapportage laat zien dat een gecombineerde aanpak met zowel *shaming* als *faming* de voorkeur verdient om naleving van wet- en regelgeving door organisaties te bewerkstelligen.

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behaviour. *Organizational Behaviour and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Ajzen, I. (2001). Attitudes. *Annual Review of Psychology*, 52, 27-58.
- Ajzen, I. (2002). *Constructing a TPB questionnaire: Conceptual and methodological considerations*. Verkregen op 28 augustus 2016 van: http://chuang.epage.au.edu.tw/ezfiles/168/1168/attach/20/pta_41176_7688352_57138.pdf
- Ajzen, I. & Driver, B. L. (1991). Prediction of leisure participation from behavioral, normative, and control beliefs: An application of the theory of planned behavior. *Leisure Sciences*, 13, 185-204.
- Ajzen, I. & Fishbein, M. (1977). Attitude-behavior relations: A theoretical analysis and review of empirical research. *Psychological Bulletin*, 84, 888-918.
- Algemene Rekenkamer (2001). *Bestrijding van onderwijsachterstanden*. Den Haag.
- Algemene Rekenkamer (2003). *Tussen beleid en uitvoering, lessen uit recent onderzoek*. Den Haag.
- Ayres, I. & Braithwaite, J. (1992). *Responsive regulation: Transcending the deregulation debate*. Oxford: Oxford University Press.
- Baumeister, R. F., Vohs, K. D., DeWall, C. N. & Zhang, L. (2007). How emotion shapes behavior: Feedback, anticipation, and reflection, rather than direct causation. *Personality and Social Psychology Review*, 11, 167-203.
- Bavorová, M. & Hirschauer, N. (2012). Producing compliant business behaviour: disclosure of food inspection results in Denmark and Germany. *Journal für Verbraucherschutz und Lebensmittelsicherheit*, 7, 45-53.
- Besley, T. J., Bevan, G. & Burchardi, K. (2009). *Naming & Shaming: The impacts of different regimes on hospital waiting times in England and Wales*. Discussion paper 7306 (CEPR, London).
- Bevan, G. & Wilson, D. (2013). Does 'naming and shaming' work for schools and hospitals? Lessons from natural experiments following devolution in England and Wales. *Public Money & Management*, 33, 245-252.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Braithwaite, J. (1999). Restorative justice: Assessing optimistic and pessimistic accounts. *Crime and Justice*, 1-127.
- Burgess, S., Wilson, D. & Worth, J. (2010). *A natural experiment in school accountability: The impact of school performance on pupil progress and sorting*. Discussion paper 10/246 (CMPO, Bristol).
- Cabus, S. J. & De Witte, K. (2012). Naming and shaming in a 'fair' way. On disentangling the influence of policy in observed outcomes. *Journal of Policy Modeling*, 34, 767-787.
- Coombs, W. T. (2007). Protecting organization reputations during a crisis: The development and application of situational crisis communication theory. *Corporate Reputation Review*, 10, 163-176.
- Cornet, M. & Webbink, D. (2004). *Lerend beleid: Het versterken van beleid door experimenteren en evalueren*, CPB document, No 48. Den Haag: Centraal Planbureau.
- CPB (2002). *De pijlers onder de kenniseconomie: Opties voor institutionele vernieuwing*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Dijk, W. W. van, Dillen, L. F. van, Rotteveel, M. & Seip, E. C. (2015). Looking into the crystal ball of our emotional lives: Emotion regulation and the overestimation of future guilt and shame. *Cognition and Emotion*, 1-9.

- Doosje, B., Ellemers, N. & Spears, R. (1995). Perceived intragroup variability as a function of group status and identification. *Journal of Experimental Social Psychology*, 31, 410-436.
- DVFA (Danish Veterinary and Food Administration) (2011). Smilies keep food safety high in Denmark. Verkregen op 1 mei 2011 van www.findsmiley.dk/en-US/Forside.htm
- Erp, J. van (2007). *Informatie en communicatie in het handhavingsbeleid: Inzichten uit wetenschappelijk onderzoek*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Erp, J. van (2008a). *Naming en shaming in het markttoezicht*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Erp, J. van (2008b). Reputational sanctions in private and public regulation. *Erasmus Law Review*, 1, 145-161.
- Erp, J. van (2011). Naming without shaming: The publication of sanctions in the Dutch financial market. *Regulation & Governance*, 5(3), 287-308.
- Exline, J. J. & Lobel, M. (2001). Private gain, social strain: Do relationship factors shape responses to out-performance? *European Journal of Social Psychology*, 31, 593-607.
- Ferguson, T. J. (2005). Mapping shame and its functions in relationships. *Child Maltreatment*, 10, 377-386.
- Gilbert, P. (1997). The evolution of social attractiveness and its role in shame, humiliation, guilt and therapy. *British Journal of Medical Psychology*, 70, 113-147.
- Gilder, D. de (2003). Commitment, trust and work behaviour: The case of contingent workers. *Personnel Review*, 32, 588-604.
- Grabosky, P. (2013). Beyond *Responsive Regulation*: The expanding role of non-state actors in the regulatory process. *Regulation & Governance*, 7, 114-123.
- Graton, A., Ric, F. & Gonzalez, E. (2016). Reparation or reactance? The influence of guilt on reaction to persuasive communication. *Journal of Experimental Social Psychology*, 62, 40-49.
- Grosskopf, B. & Sarin, R. (2010). Is Reputation Good or Bad? An Experiment. *American Economic Review*, 5, 2187-2204.
- Haidt, J. (2003). The moral emotions. In R.J. Davidson, K.R. Scherer, H.H. Goldsmith (Eds.), *Handbook of affective sciences* (pp. 852-870). Oxford: Oxford University Press.
- Handgraaf, M. J., Jeude, M. A. V. L. de & Appelt, K. C. (2013). Public praise vs. private pay: Effects of rewards on energy conservation in the workplace. *Ecological Economics*, 86, 86-92.
- Harth, N. S., Leach, C. W. & Kessler, T. (2013). Guilt, anger, and pride about in-group environmental behaviour: Different emotions predict distinct intentions. *Journal of Environmental Psychology*, 34, 18-26.
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. London: Guilford Press.
- Hayes, A. F. & Preacher, K. J. (2014). Statistical mediation analysis with a multicategorical independent variable. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 67, 451-470.
- Heine, S. J., Lehman, D. R., Markus, H. R. & Kitayama, S. (1999). Is there a universal need for positive self-regard? *Psychological review*, 106, 766-794.
- Higgins, E. T. (1998). Promotion and prevention: Regulatory focus as a motivational principle. *Advances in Experimental Social Psychology*, 30, 1-46.
- Iyer, A., Schmader, T. & Lickel, B. (2007). Why individuals protest the perceived transgressions of their country: The role of anger, shame, and guilt. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33, 572-587.
- Karpoff, J. M., Lee, D. S. & Martin, G. S. (2008). The cost to firms of cooking the books. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 43, 581-611.
- Keltner, D. & Haidt, J. (1999). Social functions of emotions at four levels of analysis. *Cognition & Emotion*, 13, 505-521.
- Leach, C. W., Zomeran, M. van, Zebel, S., Vlieg, M. L., Pennekamp, S. F., Doosje, B., ... & Spears, R. (2008). Group-level self-definition and self-investment: A hierarchical (multicomponent) model of in-group identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 144-165.
- Lickel, B., Steele, R. R. & Schmader, T. (2011). Group-based shame and guilt: Emerging directions in research. *Social and Personality Psychology Compass*, 5, 153-163.
- Maibom, H. L. (2010). The Descent of Shame. *Philosophy and Phenomenological Research*, 80, 566-594.
- Makkai, T. & Braithwaite, J. (1994). Reintegrative shaming and compliance with regulatory standards. *Criminology*, 32, 361-385.
- Mascini, P. (2013). Why was the enforcement pyramid so influential? And what price was paid? *Regulation & Governance*, 7, 48-60.

- Meijer, A. J. (2004). *Vreemde ogen dwingen: De betekenis van internet voor maatschappelijke controle in de publieke sector*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Meijer, A. J., Brandsma, G. J. & Grimmelikhuisen, S. G. (2010). Transparantie als fictieve verantwoording. *Bestuurswetenschappen*, 64, 8-27.
- Murphy, K. & Harris, N. (2007). Shaming, shame and recidivism a test of reintegrative shaming theory in the white-collar crime context. *British Journal of Criminology*, 47, 900-917.
- Ouwerkerk, J. W., Harreveld, F. van & Pligt, J. van der (2009). *Streng doch rechtvaardig? Interactie tussen handhaaver en gehandhaafde als determinant van regelnaleving, strafacceptatie en percepties van rechtvaardigheid*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Parker, C. (2013). Twenty years of responsive regulation: An appreciation and appraisal. *Regulation & Governance*, 7, 2-13.
- Patrick, V. M., Chun, H. E. & MacInnis, D. J. (2009). Affective forecasting and self-control: When anticipating pride wins over anticipating shame in a self-regulation context. *Journal of Consumer Psychology*, 19, 537-545.
- Pfaeltzer, J. J. W. (2014). Naming and shaming in financial market regulations: A violation of the presumption of innocence. *Utrecht Law Review*, 10, 134-148.
- Pligt, J. van der, Zeelenberg, M., Dijk, W. W. van, Vries, N. K. de & Richard, R. (1997). Affect, attitudes and decisions: Let's be more specific. *European review of social psychology*, 8(1), 33-66.
- Pligt, J. van der, Koomen, W. & Harreveld, F. van (2007). *Bestrafen, belonen en beïnvloeden: Een gedragswetenschappelijk perspectief op handhaving*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Preacher, K. J., Rucker, D. D. & Hayes, A. F. (2007). Addressing moderated mediation hypotheses: Theory, methods, and prescriptions. *Multivariate Behavioral Research*, 42, 185-227.
- Rebellion, C. J., Piquero, N. L., Piquero, A. R. & Tibbetts, S. G. (2010). Anticipated shaming and criminal offending. *Journal of Criminal Justice*, 38, 988-997.
- Reynolds, B. (2006). Response to best practices. *Journal of Applied Communication Research*, 34, 249-252.
- Richard, R., Pligt, J. van der & Vries, N. K. de (1996). Anticipated regret and time-perspective: Changing sexual risk-taking behaviour. *Journal of Behavioral Decision Making*, 9, 185-199.
- Richard, R., Vries, N. K. de & Pligt, J. van der (1998). Anticipated regret and precautionary sexual behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 28, 1411-1428.
- Roberts, P. W. & Dowling, G. R. (2002). Corporate Reputation and Sustained Superior Financial Performance. *Strategic Management Journal*, 12, 1077-1093.
- Shepherd, L., Spears, R. & Manstead, A. S. R. (2013). 'This will bring shame on our nation': The role of anticipated group-based emotions on collective action. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49, 42-57.
- Smith, R. H., Webster, J. M., Parrott, W. G. & Eyre, H. L. (2002). The role of public exposure in moral and nonmoral shame and guilt. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 138-159.
- Spears, R. (2001). The interaction between the individual and the collective self: Self-categorization in context. In M. B. Brewer & C. Sedikides (Eds.), *Individual self, relational self, collective self* (pp. 171-198). New York: Psychology Press.
- Stokkom, B. van (2004). *Handhaven: Eerst kiezen dan doen. Sociaal-wetenschappelijke mogelijkheden en beperkingen*. Den Haag: Expertisecentrum Rechtshandhaving, Ministerie van Justitie.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1986). *The social identity theory of intergroup behavior*. In S. Worchel & W. G. Austin, *The Psychology of Intergroup Relations* (pp. 7-24). Chicago, IL: Nelson-Hall.
- Tangney J. P., Stuewig J., Mashek D. J. (2007). What's moral about the self-conscious emotions? In J. L. Tracy, R. W. Robins & J. P. Tangney (Eds.), *The self-conscious emotions* (pp. 21-37). New York: Guilford.
- Tangney, J. P., Wagner, P. & Gramzow, R. (1992). Proneness to shame, proneness to guilt, and psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology*, 101, 469-478.
- Taylor, S. E. & Brown, J. D. (1994). Positive illusions and well-being revisited: separating fact from fiction. *Psychological Bulletin*, 116, 21-27.
- Tracy, J. L. & Robins, R. W. (2007). The psychological structure of pride: A tale of two facets. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 506-525.
- Traeen, B. & Kvale, I. L. (2007). Investigating the relationship between past contraceptive behaviour, self-efficacy, and anticipated shame and guilt in sexual contexts among Norwegian adolescents. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 17, 19-34.

- Van Dale Online (2016). Definitief van 'Straf'. Verkregen op 16 mei 2016, van <https://vandale.nl>
- Walgrave, L. & Braithwaite, J. (1999). Shame, Guilt and Restoration. *Justitiële Verkenningen*, 25, 71-81.
- Williams, L. A. & DeSteno, D. (2008). Pride and perseverance: the motivational role of pride. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, 1007-1017.
- Wilson, T. D. & Gilbert, D. T. (2005). Affective forecasting knowing what to want. *Current Directions in Psychological Science*, 14, 131-134.
- Winterich, K. P. & Haws, K. L. (2011). Helpful hopefulness: The effect of future positive emotions on consumption. *Journal of Consumer Research*, 38, 505-524.
- Worsfold, D. (2005). Protecting consumers: A review of hygiene award schemes. *British Food Journal*, 107, 162-172.

REEDS VERSCHENEN IN DE REEKS HANDHAVING EN GEDRAG

- Judith van Erp, *Informatie en communicatie in het handhavingsbeleid. Inzichten uit wetenschappelijk onderzoek*, 2007.
- Wim Huisman & Annemieke Beukelman, *Invoeden op regelnaleving door bedrijven. Inzichten uit wetenschappelijk onderzoek*, 2007.
- Joop van der Pligt, Wim Koomen & Frenk van Harreveld, *Bestrafen, belonen en beïnvloeden. Een gedragwetenschappelijk perspectief op handhaving*, 2007.
- Albert Meijer, *Openbaarmaking van handhavingsinformatie. Leren van de ervaringen van Deense en Limburgse toezichthouders*, 2008.
- Ellen Couvret & Sibolt Mulder, *Stijlkeuzes in de handhaving. De rol van waarden bij burgers en bedrijven voor de keuze in handhavingstijl*, 2008.
- Jan-Kees Helderman & Marlies Honingh, *Systeemtoezicht. Een onderzoek naar de condities en werking van systeemtoezicht in zes sectoren*, 2009.
- Peter Mascini & Eelco van Wijk, *Responsive regulation bij de Voedsel en Waren Autoriteit. Een empirisch onderzoek naar de theoretische veronderstellingen*, 2009.
- Jaap Ouwerkerk, Frenk van Harreveld & Joop van der Pligt, *Streng doch rechtvaardig Interactie tussen handhaver en gehandhaafde als determinant van regelnaleving, strafacceptatie en perceptie van rechtvaardigheid*, 2009.
- Djoerd de Graaf, Bas van den Putte & Siemen van der Werff, *Het motiverende effect van normatieve en afschrikwekkende boodschappen. Een stated preference-benadering*, 2011.
- Rick van Baaren, Matthijs van Leeuwen, Jeroen Siebelt & Martijn de Lange, *Communicatie van nalevingsniveau als gedragsbeïnvloeding*, 2012.
- A.J.M. Denkers, M.P. Peeters & W. Huisman, *Waarom organisaties de regels naleven. Over individuele motieven, de ethische bedrijfscultuur en de mores in de branche*, 2013.
- Maarten Zaal & Naomi Ellemers, *Overtreding vermijden of naleving bevorderen? Hoe mensen kunnen worden aangezet tot regelnaleving hangt af van het gedrag van hun groepsgenoten*, 2013.
- Eelco van Wijk & Frédérique Six, *De diversiteit van het willen. Een onderzoek naar de dynamiek van motivaties achter regelnaleving*, 2014.

- Laetitia Mulder, Gerben van der Vegt & Sanne Ponsioen, *Omgaan met regelover-treding in vertrouwensrelaties. Effecten van dialoog- en sanctiefactoren en de invloed van de relatie tussen toezichthouder en ondernemer*, 2014.
- Hans de Bruijn, Mark de Bruijne, Bauke Steenhuisen & Haiko van der Voort, *Within control. Over de organisatie van risico-inschattingen*, 2014.
- Peter Mascini, Jelle Jaspers & Judith van Erp, *Reacties op onbestrafte overtredingen. De rol van motieven en identificatie bij de omgang met onbestrafte belastingover-tredingen in de tuin- en akkerbouw*, 2015
- Judith van Erp & Kim Loyens, *Horen, zien en spreken. Een onderzoek naar meldge-drag van misstanden door externe omstanders*, 2016.
- Michael Vlieg, *Schandpaal of Schouderklop? Handhaving door 'naming en shaming' en 'naming en faming'*, 2017.